

Izvorni znanstveni članak
UDK 949.713-2 Dubrovnik "18"
Primljeno 2. XI. 1994.

Stjepan Čosić

Povijesni arhiv, Dubrovnik

O SLOMU REPUBLIKE I USTROJU FRANCUSKE UPRAVE U DUBROVNIKU 1808. i 1809.

U članku se najprije razmatra društveno stanje u Dubrovniku uoči ukinuća Republike. Potom se daje prikaz prve faze ustroja i djelovanja nove francuske uprave 1808. i 1809.

Da bismo što cjelovitije i ispravnije razumjeli značaj francuskog ukinuća Dubrovačke Republike te društveni, politički i upravni domašaj promjena koje su uslijedile, potrebno je zahvatiti u nešto širi kontekst prethodećih društvenih i gospodarskih prilika te političkih zbivanja u samom gradu.

Društveno-povijesna problematika uoči sloma Dubrovačke Republike¹

Prijelaz iz 18. u 19. stoljeće vrijeme je temeljitih promjena društvene strukture na čitavom europskom kontinentu. Ideje Francuske građanske revolucije te postrevolucionarna zbivanja i Napoleonski ratovi izvršili su golemi utjecaj na europski politički prostor u kojemu pojam slobode od tada dobiva posve novi ideološki sadržaj.²

Obzirom na svoju povijest i državnu neovisnost, Dubrovnik je dramatično proživljavao ovo razdoblje koje je označilo prekid višestoljetne tradicije slobodne aristokratske republike. U početku su Dubrovčani održavali neutralnost spretno diplomatski lavirajući među europskim velevlastima. Štoviše, zahvaljujući takvoj politici, dubrovačka se flota krajem 18. st. razvila do neslučenih razmjera. Ipak, ti su pozitivni procesi bili kratkotrajni i varljivi, jer već od propasti Mletačke Republike 1797. čitavo jadransko priobalje ulazi u ratni vrtlog velike europske preobrazbe. Agonija Dubrovačke Republike odvijala se u sjeni borbe velikih sila za istočnu obalu Jadrana, što je pak bila samo epizoda dugotrajnog sukoba na Mediteranu izazvanog francusko - engleskim antagonizmom i Napoleonovim prodorom na istok.

1 U ovom dijelu rada zadržati ćemo se samo na nekim društvenim odrednicama i događajima koji su izravno uvjetovali brzi slom Republike te time i način ustroja francuske uprave, a u dosadašnjoj literaturi nisu dovoljno naglašeni. O posljednjim godinama samostalnosti, o francuskom zazuzeću i okupaciji, te o ukinuću Dubrovačke Republike dosta se pisalo. Za opći uvid i činjenične podatke usp. Lujo Vojnović, *Pad Dubrovnika, I i II*, Zagreb 1908., Paul Pisani, *La Dalmatie de 1797. a 1815.*, Paris 1893., Tullio Erber, *Storia dela Dalmazia dal 1797. al 1814.*, Zara 1886.- 1892., Harriet Towers Bjelovučić, *The Ragusan Republic victim of Napoleon and its own conservatism*, Leiden 1970., Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. II*, Zagreb 1980. Niz kraćih radova Z. Šundrića, Ž. Muljačića i V. Ivančevića osvjetljavaju neke posebne probleme ovog razdoblja.

2 Među nepreglednom količinom literature o ovome razdoblju izdvajamo samo nekoliko monografskih izdanja koja se više dotiču naše problematike. M.S. Anderson, *The Eastern question 1774.- 1923.*, London 1966; G. Brunn, *Europe and the French Imperium 1799.- 1814.*, New York, 1934.; H.J. Rose, *The Revolutionary and Napoleonic Era, 1789.- 1815.*, Cambridge, 1935.; G. Rude, *Revolutionary Europe 1783.- 1815.*, New York, 1966.

Godine 1804. i 1805. Dubrovnik se pretvara u poprište diplomatskih sukoba. Grandiozni Napoleonovi levantski planovi sve su se oštrije sukobljavali s austrijskom težnjom za samoodržanjem i panslavenskim imperijalizmom ruskog cara Aleksandra. Dinamizirana politička situacija u ratu s Austrijom 1805. skrenula je Napoleonovu pozornost na istočnu obalu Jadrana u cilju njenog osvajanja i pripajanja novostvorenom francuskom Kraljevstvu Italije. Time bi Francuzi zatvorili još jedan obalni pojas i dobili niz luka, koje bi služile kao jaka uporišta za prodor na istok preko Balkanskog poluotoka. Taj francuski cilj je gotovo u potpunosti ostvaren Požunskim mirom 25. studenog 1805. Po mirovnim odredbama, Francuska je trebala od Habsburgovaca zaposjesti Dalmaciju i Boku Kotorsku, kao dijelove bivše Mletačke Republike kojima je Austrija vladala u kratkom razdoblju od 1797. U tom su trenutku nastupili diplomatski problemi koji su bitno utjecali na budućnost Dubrovačke Republike te su naposljetku doveli do francuske okupacije. Naime, važno gospodarsko-strateško područje jadranske obale nije moglo ostati rascjepkano, pa je dubrovačka neutralnost smetala objema stranama. Tih je godina, zbog engleske kontrablokade i rata na Mediteranu, dubrovačka flota potpuno propala, čime je uništena i glavna okosnica gospodarstva Republike.

Preduhitrivši Francuze koji su prodirali kopnenim putem kroz Dalmaciju, ruska je baltička flota od Austrijanaca preuzela Boku Kotorsku.³ Republika se tako našla u okruženju dviju sila čiji je sukob na njenom teritoriju bio neizbježan. U nadi da će lako istjerati Ruse iz Boke, francuski je general Lauriston 27. svibnja 1806. s nešto više od 1000 vojnika zauzeo Dubrovnik, u kojemu od tada nastupa režim okupacije koji je potrajao do konačnog formalnoga ukinuća 31. siječnja 1808. U tom dvogodišnjem razdoblju uslijedila je gospodarska, financijska i politička propast Republike i starog aristokratskog sustava.

Razloge sloma Republike valja tražiti u sprezi niza vanjskopolitičkih, unutarnjopolitičkih, društvenih i gospodarskih uzroka. Formalizirani državni aparat stoljećima je funkcionirao bez izmjena, ali su se krajem 18. stoljeća počeli očitovati problemi na koje dubrovačka upravno politička struktura nije mogla naći odgovore. Biološki istrošeno plemstvo, koje je kao jedini politički subjekt kontroliralo cjelokupni društveni život, tijekom vremena je gubilo elan i odlučnost, sporo reagirajući na nove političke okolnosti. Vlastela se iscrpljivala jačajući unutarnju solidarnost, uzdrmanu sve većom diferencijacijom, zanemarujući pritom političke promjene i ideološka previranja koja su djelomično zahvatila i dubrovačko društvo. Brojni su razlozi zbog kojih su se društvene promjene u Dubrovniku odvijale sporo a njegov je periferni položaj samo jedan od njih. Sustav privilegija pogodovao je pravnom partikularizmu, tako da u dubrovačkoj državi i društvu nikada nije došlo do diobe vlasti. Jaka nasljedna aristokracija kao nositelj suvereniteta i katolički vjersko-kulturni obrazac, utemeljen na tradicionalizmu, predstavljali su dva ideološka sustava koji nisu dopuštali prodor novih ideja. U postojećim uvjetima i na tako malom području svaki novi oblik integracije bio je usporen.

Ponovni uspon pomorstva krajem 18.st. bio je više posljedak kratkotrajne ratne fluktuacije negoli smišljene dubrovačke politike. Taj razvoj ipak pokazuje da je brodersko-poduzetnički sloj u Dubrovniku mogao brzo reagirati na gospodarsku konjunkturu, što se opet donekle odrazilo na društvenom planu i u unutarnjoj politici. Krajem 18.st. na teritoriju Republike je obitavalo nešto više od 30000 stanovnika a u samom gradu i predgrađu oko 4400.⁴ Gospodarska snaga zasnovana na brodarstvu i pomorstvu bila je obrnuto razmjerna populacijskom i

3 O zapletu oko predaje Boke Rusima usp. Stjepan Antoljak, Predaja Dalmacije Francuzima, Rad JAZU 288, Zagreb 1952., str. 192, 193.

4 Aproximativno prema knjizi Maestrello della Citta e Borgo, Cathasthicum 12, knj. 12.

teritorijalnom značaju države a unatoč ukupnoj statičnoj slici, društvena struktura je u zadnjim godinama postajala sve složenija.⁵

Plemstvo je kao politički i gospodarski subjekt prolazilo kroz tešku krizu. Godine 1800. Veliko je vijeće imalo 120 članova a sjednicama je u prosjeku bilo nazočno manje od 50.⁶ Stare i uhodane metode vanjske politike u novoj europskoj političkoj situaciji nisu više bile efikasne, kao ni mjere društvene kontrole nad financijski sve moćnijim građanstvom i nezadovoljnim seljaštvom. Onemogućenost u vođenju nove i konzistentne politike bila je uvjetovana i "krvnom" podjelom među plemstvom te nizom političkih i ideoloških razlika koje su narušavale unutarnju koherentnost aristokracije. U borbi političkih klika sorboneza i salamankeza, kriterij čiste krvi počeo je krajem 18. st. nestajati, a unutar obje skupine tada se pojavljuju ideološke i političke razlike. Zbog zategnutih političkih odnosa i ratova u Europi među plemstvom se kristalizirala podjela na razini pristajanja uz europske velevlasti, pa se tako javlja frankofilska, austrofiliska i rusofiliska struja. Osim te uvjetne vanjskopolitičke podjele, za unutarnju stabilnost je bila opasnija diferencijacija na politički konzervativnu skupinu koju su činili pristaše zemljovlasničkog plemstva te manju grupaciju "marittima", zapravo bogatu aristokraciju orijentiranu na pomorstvo, koja je željela uskladiti državno ustrojstvo s vlastitim ciljevima. Stara podjela donekle je i dalje potrajala, jer su sorbonezi bili uglavnom frankofili a salamankezi pristaše konzervativne struje. Razvoj pomorstva dodatno je komplicirao odnose među plemstvom. Naime, veći broj vlastele su postali karatisti, tj. vlasnici i suvlasnici brodova i tereta, pretvarajući se tako u specifičan sloj, već spomenute "maritime". Ova je skupina u Senatu promicala i građanske interese, jer su vlasnici brodovlja pretežito bili građani, a budući da je veliki dio državnih prihoda pritežao baš zahvaljujući pomorstvu, za građanski sloj se počeo vezivati i onaj dio osiromašenih plemića kojima su državne sinekure bile glavni izvor prihoda. Sve je to dovelo do vidnih ideoloških razlika među nekoć jedinstvenom vlastelom. Osim toga, nekolicina je kozmopolitski orijentiranih plemića prihvaćala suvremene prosvjetiteljske tečevine, i promjene koje su one donosile. Ovaj rascjep među plemstvom najviše se očitovao posljednjih godina Republike. Slijedilo je neminovno društveno raslojavanje i uglavnom pasivan pritisak novih poduzetničkih slojeva na postojeću vlast. Osjećajući inferiornost i gubitak ekonomskih pozicija, aristokracija je vješto usporavala društvene promjene, osobito zakonima i uredbama iz oblasti pomorstva i trgovine.⁷

Građanski stalež je istodobno prolazio kroz oštru imovinsku stratifikaciju. Naspram ostalog puka izdvaja se i jača gradski sloj brodovlasnika i trgovaca. U formalno pravnom smislu svi su građani bili izjednačeni u odnosu na državnu vlast, tj. bili su podanici a ne subjekti, no sigurno je da su gornji slojevi građanstva, zbog svoga bogatstva, de facto imali političkog utjecaja i ambicija. Pučke bratovštine, kao univerzalna odlika mediteranskih komuna, imale su u Dubrovniku posebnu važnost. Vještom politikom kontrole nad članstvom i radom bratovština

5 Najviše podataka o dubrovačkom društvu u drugoj polovici 18. st. nalazimo u radovima Žarka Muljačića; Istraga protiv Jakobinaca u Dubrovniku 1797., Anali Historijskog instituta JAZU Dubrovnik 1953., str. 235-252; Tko je dubrovački Montesquieu, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1955., str. 183-182; Salamankezi i Sorbonezi, Filologija, Zagreb 1959., str. 161-173; O strankama u starom Dubrovniku, Anali Historijskog instituta JAZU Dubrovnik, 1959., str. 25-40.; Tomo Basiljević Baselji pretstavnik prosvjedenja u Dubrovniku, SANU Beograd, 1959.

6 Ž. Muljačić, Istraga protiv Jakobinaca 1797. u Dubrovniku, Anali Historijskog instituta JAZU Dubrovnik, 1950., str. 235.

7 Upravo eklatantan primjer kontrole nad financijskim jačanjem građanstva predstavljaju neki članci Pravilnika Dubrovačke Republike o nacionalnoj plovidbi (Regolamenti della Republica di Ragusa per la navigazione nazionale), često nadopunjavano tijekom 18. st. i tiskanog g. 1784. i 1794.

Antunina i Lazarina Senat je držao pod prismotrom cjelokupni građanski sloj, a časti i privilegije članstva u bratovštinama uvjetovali su stanovitu "srođenost" s aristokratskim režimom kao i osobitu lojalnost i domoljublje, koji su znatno utjecali na relativno pasivno držanje tih slojeva u borbi za vlast. Ostali pučani su se još od ranijih vremena dijelili na srednje trgovce i obrtnike, te na sitne trgovce i preprodavače, a najniže slojeve predstavljali su sluge, mornari, pomoćni radnici i sl. Posebnu trgovačku skupinu činili su dubrovački Židovi. Njihov položaj nije bio preciziran posebnim zakonom, nego samo promjenljivim naredbama. Zajednicu je u odnosima s vlašću zastupala židovska bratovština koja se, poput ostalih, bavila organizacijom poslova i cjelokupnih aktivnosti dubrovačkih Židova.

Seljačko-kolonatski sloj je bio rasprostranjen po svim izvangradskim područjima, ali nije bio kompaktan ni jednako tretiran od vlasti. Takvom stanju najviše su pridonosili složeni imovinsko pravni propisi. U raznim dijelovima Republike bilo je slobodnjaka, poluslobodnih seljaka i kmetova te onih s posebnim vojničkim ili drugim obvezama. Načelno su samo vlastela i građani mogli posjedovati nekretnine, ali je to u Astoreji i na otocima bilo dopušteno i slobodnim seljacima. Bogatiji seljaci ponekad su izigravali zakone o nekretninama tako što bi se naselili u gradu, a potom kupovali zemlju i ostavljali je svojoj rodbini sa sela. To su osobito činili oni koji su imutak stekli baveći se pomorstvom. Postojala je i institucija "vječnog zakupa", koja je zapravo značila prodaju zemlje. Konzervativni dio vlastele nije mnogo ulagao u pomorstvo, nego je živio od prihoda sa zemlje i od državnih službi (tzv. Barnabotti). Oni su nastojali što čvršće vezati seljake za zemlju, iako mnogi za to nisu mogli osigurati sve zakonom predviđene uvjete. Poduzetna su vlastela, naprotiv, zbog potrebe za novcem dopuštala otkup kmetova. Pravo na stjecanje nekretnina godine 1800. dobili su Cavtačani i Orebičani, jer se u njihova mjesta počeo slijevati znatan pomorski kapital, pa su mnogi kapetani otkupljivali zemlju svojih predaaka.⁸

U ovako tradicionalnom sustavu vlasničkih odnosa zemlja još nije bila pretvorena u robu niti je bila otvorena slobodnoj potražnji i prodaji na tržištu. Uz to, vlast je podržavala sve lokalne običaje i podjele, tako da se zbog male površine i raznolikosti u pravima i obvezama nije mogao integrirati jedinstveni ovisnički sloj. Razvoj flote nije donio blagostanje agrarnom stanovništvu, koje je zapadalo u sve dublju krizu. Njenu je kulminaciju predstavljao ustanak seljaka u Konavlima 1799./1800., te manji ustanci u Župi i na Lastovu. Useljavanje ruralnog stanovništva i porast nataliteta uvjetovali su, početkom 19. st., porast gradskog pučanstva. Nedostatak stoke i gnojiva smanjivao se broj seljaka koji su sve više odlazili u mornaricu ili u grad, gdje su obavljali razne manualne poslove, povećavajući broj gradske sirotinje. Da bi zaustavila migracije, Republika je krajem 18. st. zabranila konavoskim seljacima ukrcaj na brodove.⁹ Usporedo je došlo i do nedostatka stambenog prostora i poskupljenja namirnica svih vrsta. Nestašica hrane bila je veliki problem državnog ureda za opskrbu, a Senat je više puta intervenirao, obećavajući upis u Antunine i Lazarine onim trgovcima koji pod povoljnim uvjetima dovezu hranu u Grad. Zbog propasti trgovačkih kolonija na kontinentu i skromne domaće proizvodnje, te potrebe za velikim uvozom hrane, Dubrovačka država je stalno bila u trgovinskom deficitu. Najviše se uvozilo žito, riža, meso, ugljen i luksuzna roba. Posljednjih godina Republike ovaj je trend bio naročito izražen, jer je deficit iznosio 1385750 pjastri.¹⁰

8 V. Foretić, nav. dj., str. 283.

9 Josip Luetić, Obris ekonomsko-društvenih prilika u Dubrovačkoj Republici 1797-1807., Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU Dubrovnik, 1983., str. 85.

10 Pokazatelji gospodarskog stanja dubrovačke države neposredno prije zauzeća najpreglednije su prikazani u

Cjelokupni državni rashod pokrivaio se prihodima od pomorstva, koje je bilo temeljna gospodarska grana i najvažniji izvor prihoda Republike. Najveći dio pomorskotrgovačkih prihoda u iznosu od 3025000 pjastru otpadao je na dugu plovidbu, a tek 700000 pjastru na kabotažu i kopnenu trgovinu. Od prihoda duge plovidbe dijelile su se 15% -tne rente na kapital uložen u 270 brodova duge plovidbe (oko 2025000 pjastru), te plaće za oko 3000 pomoraca na dubrovačkim brodovima u približnom iznosu od 1000000 pjastru. Bettera navodi da je Republika imala ukupno 350 brodova, i to 80 za kabotažu (do 16 tona nosivosti), te 270 brodova duge plovidbe s prosječnom nosivošću od 250 tona. Od brodarka je u državni erar pritjecala godišnja taksa (arboratik), koja je bila promjenljiva i ovisna o kapacitetu i poslovanju broda. Prema knjizi Arboraggi, zamjetno je stalno povećanje broja brodova od početka 19. st do 1805., kada je upisano 278 brodova ukupne nosivosti 24772 kara.¹¹

Zbog ratnog rizika, vozarine i rente su bile visoke, pa je rasla i zarada karatista. Krajem 18. st. Dubrovačka je Republika bila jedina neutralna država na Sredozemlju s osobitim povlasticama, pa su njeni brodovi bili najčešće viđani u svim lukama. Ratna konjunktura i neutralnost, te slabljenje i propast Genove i Mletaka uvelike su otvorili prostor dubrovačkoj floti, pospejšivši njen razvoj. Dubrovački brodovi plovili su tada od Carigrada, Aleksandrije i Livorna do Marseillea i španjolske obale. Pomorstvo je potpomognuto diplomatskim nastojanjima Republike koja je, razvivši mrežu konzulata i drugih zastupništava, uspijevala dobiti niz ekskluzivnih trgovačkih prava.

Samo brodarkstvo svakako nije bila solidna gospodarska osnova za društvenu stabilnost i razvoj. Obustava plovidbe zbog ratog rizika iziskivala je velike troškove, a u nestalnim političkim okolnostima neutralnost nije u svakom slučaju jamčila uspjeh pomorskog pothvata. U politički stabilnim okolnostima proradila bi jaka konkurencija atlantskih država koje su širile utjecaj na Sredozemlje. U samom Gradu, zbog okoštalog političkog sustava, tokovi kapitala se nisu preusmjeravali u druge gospodarske djelatnosti, pa je propast države koincidirala s propašću pomorstva kao osnovne gospodarske grane. U nedostatku klasičnog privatnog vlasništva i kapitala slabo su se razvijali i svi oblici manufakturne proizvodnje. Zarađeni novac uglavnom se polagao u strane banke, trošio na proširenje flote ili pak na kupovinu luksuznih proizvoda.¹² U takvim okolnostima Republika nije mogla imati jasnu razvojnu perspektivu. Reprodukcijska kapitala podrazumijevala bi promjenu rigidne društvene strukture, pa su se vlastela bojala stranih kreditora ali i bogaćenja domaćih pučana. Zbog ograničenih mogućnosti ulaganja kapitala i straha od napada iz susjednih zemalja, Dubrovčani nisu ulagali novac u svoju državu, već su ga polagali u nekoliko inozemnih banaka. Veći dio tih pologa pripadao je crkvenim i državnim zakladama, ali je bilo i dosta privatnih računa. Godišnji državni prihodi od pologa u Beču, Napulju, Rimu i Mlecima iznosili su 63222 dukata i predstavljali su najznatniji prihod budžeta. Slijedili su prihodi od arboratika (54260), od monopola soli (30000), od prodaje vina i rakije (26095), od carine (23025), od pristojbi levantskih konzulata

ispisu, Memoire Bara Bettere austrijskom generalu T. Milutinoviću g. 1815., koje je u Analima Historijskog instituta JAZU Dubrovnik 1952., str. 423-464. objavio Bogdan Krizman. Podaci o prihodima i rashodima gotovo se u potpunosti podudaraju s ranijim izvješćem D. Garagnina o istoj temi, koje je on uputio francuskim vlastima u Zadru 13. 9. 1810. (urudžbeni zapisnik Acta Gallica za taj nadnevak). Svi daljnji podaci u tekstu navedeni su prema Betterinom izvješću.

11 Navigatio 56-3, Arboraggi, knj. 16

12 I u ovom su se razdoblju pojedini Dubrovčani protivili potrošnji luksuzne robe. Godine 1803. je Mato Pozza napisao sastavak u kojem se u fiziokratskom duhu te prisposobama iz rimske povijesti okomio na dubrovačke bonvivane, Ostavština Katić R.O. 170, CXCV br. 9.

(15350), te niz manjih prihoda od 1 do 2 tisuće dukata. Po visini društvenog proizvoda i bogatstvu po stanovniku, Republika se krajem 18. st. mogla ubrojiti među najrazvijenije zemlje.

Po strukturi vlasništva u pomorstvu, uočavamo da se građanski sloj početkom 19. st počeo pretvarati u elitu vlasništva bez političke vlasti. Građani viših staleža držali su u svojim rukama 75% vlasništva brodskeg prostora. U drugoj polovici 18. st. bilo je 300 karataista među građanima i samo 80 među plemićima.¹³ Ni u takvim okolnostima građanski sloj nije prevladao u političkom smislu te stekao veći utjecaj na upravljanje državom. Uzroci tome su višestruki, a neke smo već i spomenuli. Teritorij Republike bio je malen, pa je aristokracija mogla relativno lako kontrolirati događaje i spriječiti sve nepoželjne tendencije. Tradicionalistički osjećaj lojalnosti sputavao je dubrovački puk da svoju većinu pretvori u političku činjenicu. Sustav privilegija činio je osnovu pravnog partikularizma, tvoreći mješavinu starih "jus" i novih "lex". Aristokracija je putem zakonodavstva usporavala razvoj privatnog vlasništva, onemogućavajući građanskom sloju slobodu udruživanja i organiziranja. Zbog naravi pomorskog gospodarstva, u Dubrovniku nije moglo prevladati klasično privatno vlasništvo, već vlasništvo korporativnog tipa na osnovi dioničarstva. Takva vrsta vlasništva najčešće je funkcionirala kao obiteljski kapital koji je jamčio sigurnost i smanjivao poslovni rizik. U takvim okolnostima, bez obzira na postojanje inicijalne novčane mase, nije se mogao stvoriti potpuni tržišni sustav, a bez njega nije bila moguća ni razvijena podjela rada.

Uzevši u cjelini, u Dubrovačkoj Republici je društvena svijest bila na pretpolitičkoj razini, pa su se sve promjene odvijale vrlo sporo. Zacijelo je postojao dio gradskog stanovništva spreman da slijedi promjene, ali ne i da ih započne. Ni eventualno nezadovoljstvo parcijaliziranoga seljaštva nije se moglo manifestirati kao podrška građanstvu, jer nisu postojali faktori integracije ovih dvaju slojeva. Dapače su i neki građani držali polovnike i kmetove na svojim posjedima. Bijedan život seljaka u susjednim turskim zemljama i mletačkoj Dalmaciji, te stalna prijetnja tih država, bili su jaki argument službene ideologije u odvratanju seljaka od svake pobune, dokazujući im da je sloboda vezana uz opstojnost režima.

Nema sumnje da je aktualna gospodarska i društvena struktura, uz vanjskopolitičke okolnosti, bitno utjecala na brzi pad Republike poslije francuskog zauzeća. Osobito je fatalna bila isključiva vezanost za pomorstvo, jer njegovom propašću Republika nije mogla smoci snagu za ponovnu afirmaciju i oživljavanje poslije Napoleonova sloma. Senat se nastojao politički prilagoditi novonastaloj situaciji u Francuskoj i steći povjerenje nove građanske vlasti, a istovremeno u gradu suzbijati sve revolucionarne i demokratske ideje. Međutim, francuski je utjecaj u Dubrovniku među građanima i vlastelom bio znatan u svim sferama društvenog života. Francuska moda, jezik i maniri bili su simboli novog i naprednog, a francuska književnost građanske provenijencije već otprilike je zastupljena u dubrovačkim knjižnicama. Plemićke klike Salamankeza i Sorboneza nisu više bile istovjetne austrofilskoj i frankofilskoj struji, te je sve više dolazilo do političke polarizacije unutar istih skupina. Treba ipak naglasiti da nijedna politička struja nije otvoreno djelovala u smislu ukinuća Republike. Razlike su se očitovale u međunarodnopolitičkim procjenama o tome koja će od velevlasti pružiti bolji oslonac Republici. I u takvom se starom političkom obrascu, koji je prouzročio laviranje i neodlučnost, krije jedan od uzroka dubrovačke propasti.

Zahvaljujući mreži konzularnih i diplomatskih predstavništava, a posebno F. Faviju u

13 Josip Luetić, O pomorstvu Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću, JAZU, Zagreb-Dubrovnik, 1959. str. 98, 99. Prema zabilježbama karata u podseriju Ruoli 56-9, knj. 14-18, možemo zaključiti da su građani u razdoblju 1800. do 1806. još više povećali svoj udio u vlasništvu brodova te je on iznosio preko 80%

Parizu i S. Ayali u Beču, Senat je bio dobro obaviješten o tekućim političkim prilikama u Europi. To, međutim, nije bilo dovoljno u rješavanju niza kriznih situacija u razdoblju 1797.-1806., koje su rezultirale najprije gospodarskim a potom i političkim slomom Republike. Poslije jednog posjeta francuske eskadre u rujnu 1797. uslijedila je tzv. Jakobinska afera, koja je na vidjelo iznijela simpatije uglednijih pojedinaca za građanske ideje, a bila je i povod sukobu vlastele u Senatu, te je u nju bio upleten i habsburški dvor.¹⁴ Slijedila je prva veća kontribucija francuskog komesara na Jonskim otocima Commeyrasa 1798. u iznosu od 600000 torinskih lira, koju je Republika uspjela svesti na tristo tisuća turskih groša.¹⁵ Do god. 1801. isplaćen je i niz manjih kontribucija, "pozajmica" ili poklona ruskim i austrijskim predstavcima u Boki, francuskom konzulu i agi u Trebinju.¹⁶ Zbog žestokih pomorskih sukoba na Mediteranu 1789-1801. bitno su smanjeni dubrovački pomorski prihodi. Zbog lošeg financijskog stanja Republika se obraća za pomoć Vatikanu preko Benedikta Staya. Zbog toga je u pitanje došlo održavanje ženskih samostana sv. Klare i sv. Katarine, a s dopuštenjem pape Pija VII ukinut je benediktinski samostan na Lokrumu te je otok dat u zakup bogatim građanima.¹⁷ Republika je pokušala popraviti novčano stanje povećanjem poreza na brodske dionice, na prodaju zemlje i uvoz dobara te poskupljenjem soli. Nezadovoljstvo seljaštva obvezom kupnje državne soli instrumentalizirano je od austrijskih vlasti u Boki Kotorskoj, pa je 1799./1800. buknuła Konavoska buna. Njeno smirivaje iziskivalo je daljnje troškove, a Republika je u napetim političkim prilikama bespotrebno skrenula na sebe pozornost europskih diplomatskih krugova.¹⁸ Poslije Amijenskog i Pariškog mira 1801. ponovno je oživjela sredozemna i crnomorska trgovina, ali se Dubrovnik zapleo u sukob s Rusijom preko njenog konzula Fontona. Do kompromisnog rješenja došlo je g. 1804.¹⁹

Diplomatski sukobi koji su se odvijali u Dubrovniku 1804./1805. sve su više pretvarali Republiku u kompenzacijski objekt velikih sila.²⁰ Od tada u Senatu trajno prevladava frankofil-ska struja na čelu s Tomom Basegljem i Antunom Sorgom. Uz njih je bila i skupina vlastele koja je prihvaćala književno-filozofske postulate prosvjetiteljstva, ali ne i protureligijski naboj jakobinstva. Upravo je u tom duhu g.1804. Basegli napisao svoj traktat , Plan de reforme de la constitution de la Republique de Raguse, u kojem se s racionalističkih i građanskih stajališta

14 Ž. Muljačić, nav. dj.

15 P. Pisani, nav. dj. str. 128. U uputama A. Sorgu Senat spominje isplatu čitave sume od 600000 lira. Isprave i akti 19. st, sv. 8 590/1 br. 114 I-IV.

16 Ruskim predstavnicima Iveljiću i Stankovskom je isplaćeno po 2000 cekina, a ostalima manje sume. Consilium Rogatorum; 204, f.28'; 205, f.27; 206, f.12', 13; 207, f.28, 61.

17 V. Foretić, nav. dj. str. 336; Zanimljiv prikaz onodobnog stanja nalazimo u heksameterskom spjevu latinista Đura Ferića, *Periegesis orae Rhacusinae*, u kojem se crnim tonovima opisuje stanje dubrovačkog gospodarstva, osobito poljodjelstva. Autor je, iako svećenik, bio jedan od optuženih u Jakobinskoj aferi, pa i tu činjenicu možemo dovesti u svezu sa sadržajem spjeva. Usp. Ivan Pederin, Đuro Ferić kao pjesnik hrvatskih fiziokrata i jedan od začetnika hrvatskog narodnog preporoda, *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU Dubrovnik*, 1983., str. 225-250.

18 S. Antoljak, *Konavoska buna u središtu jednog dijela evropske diplomacije 1799.-1800.*, Rad JAZU, 286, Zagreb 1952.

19 V. Foretić, nav. dj., str. 435. Sukob je izbio zbog tradicionalne zabrane pravoslavnog bogoslužja u gradu, te zbog smještaja i natpisa na pravoslavnoj kapeli. Iako uvijek dosljedna u sličnim pitanjima, Republika je morala djelomično popustiti, jer joj je u tome trenutku iznimno važna bila povlaštena plovidba u crnomorske luke, za što se prethodno izbio pruski predstavnik u Carigradu, Dubrovčanin Miho Božović.

20 O obavještajnim akcijama velikih sila na dubrovačkom području u to vrijeme usp. Tomo Matić, *Izvještaj austrijskog političkog emisara o Dubrovniku i njegovom balkanskom zaleđu iz 1805*, *Starine JAZU* 37, Zagreb 1934., Mihailo Gavrilović, *Ispisi iz pariskih arhiva*, *Zbornik za istoriju jezika i književnost S.K.A.*, Beograd 1904., str. 10-20.

zalaže za reforme bez revolucionarnih metoda.²¹

Unatoč neutralnoj politici i deklarativno dobrim odnosima s Francuskom, daljnji su događaji neumitno išli na štetu Republike. To se očitovalo osobito poslije ratifikacije Požunskog mira 1. siječnja 1806., po kojemu je Francuska trebala ući u posjed Dalmacije i Boke. Napoleon je, naime, pod izlikom zaštite Turske želio potisnuti Austriju i izvršiti prodor na istok, te postići nagodbu s Rusijom na štetu Turske ili obratno. Anticipirajući te planove, Ruski izaslanik u Boki Sankowsky, po planu Czartoryskog i uz odobrenje Austrije pridobio je crnogorskog vladiku Petra I, pripremajući dolazak ruske flote admiralata Senjavina. Interesi velikih sila na jadranskoj obali diktirali su sukob iz kojega Dubrovačka Republika nije mogla izići neoštećena.²² Uklještena između Francuza u Dalmaciji i Rusa u Boki, Republika je u tom razdoblju nizom diplomatskih akcija pokušala sačuvati svoju ni od koga poštovanu neutralnost, što je iziskivalo dodatna financijska opterećenja.²³ Uloga Austrije u prepuštanju Boke ruskoj floti i isplata francuskog generala Molitora od strane dubrovačkih predstavnika Baseglja i Zlatarića, te slični pokušaji konavoskog kneza Sigismunda Sorga na ruskoj strani, najprijeponiji su trenuci pred ulazak francuskih trupa u Grad.²⁴ Neupitna je, pak, bila namjera Franuza da na putu za Boku zauzmu Republiku. To se, prema Molitorovom itineraru, trebalo dogoditi već 2. veljače, što potvrđuju i Talleyrandovo pismo konzulu Raymond, koji se pripremao za odlazak u Dubrovnik, te njegovom kolegi Ruffinu u Carigradu, u kojima on obrazlaže francuske strateške interese.²⁵

Uslijed brzine i zatečenosti događanjima, većina senatora je dala odobrenje za ulazak francuskih trupa u grad 27. svibnja 1806., no nije poznato kako je to izglasano. Zacijelo je taj rezultat predstavljao volju frankofilske većine.²⁶ Procjena Senata zasnivala se na tome da je francusko zauzeće manje zlo od onoga što bi snašlo Republiku nakon eventualnog ulaska Rusa i Crnogoraca. Vlastela se pouzdala u obećanje da suverenitet neće biti ukinut, nadajući se zaštiti svojih interesa u budućim pregovorima. Nije od male važnosti bilo ni to što su Francuzi imali prednosti na europskim bojištima. Te su procjene bile razumne, no pogreška Republike bila je u tome što nije od početka definirala svoj odnos prema Francuzima ni prema ostalim zaraćenim stranama, držeći se i u idućem razdoblju nedjelotvorne neutralne politike.

Dolaskom većeg broja vojnika, život u gradu bitno se izmijenio, gotovo svi samostani pretvoreni su u vojarne, a vojska se smjestila i u crkvama u kojima se nisu obavljali sveti sakra-

21 Ž. Muljačić, Tomo Basilević Baselji, SANU, Beograd 1958., str. 45.

22 O francuskim i ruskim geopolitičkim interesima usp. E. Driault, *La politique orientale de Napoleon: Sebastiani e Gardane*, Paris 1904., P. Makesy, *The War in the Mediterranean 1803.-1810.*, London 1957., N.E. Saul, *Russia and the Mediterranean 1797. 1807.*, Chicago 1970.

23 Senat je početkom 1806. u više navrata izdavao naloge za isplatu francuskim, austrijskim i ruskim predstavnicima. Najprije je izdan zajam austrijskom predstavniku u Boki Cavalcabo (12000 fiorina), zatim su ruski predstavnici u Boki, Baily i Sankowsky, nagrađeni sa po 1000 zlatnih mletačkih cekina, a nije zaobiden ni kapetan Vojnović i vladika Petar te francuski konzul Bruere. Najveće sume izdvojene su za eventualno prebacivanje francuske vojske morskim putem od Stona do Boke (30000 dukata u dva navrata). *Consilium Rogatorum* 210, f.17, 20', 21, 23, 23', 25, 25'.

24 Isprave i akti, sv. 8, 590/1 br. 27, 31, 28, 40, 44 misija Basegli-Zlatarić; Isto 30, 39 misija Sorgo; Isto 28, 43 pisma Republike Molitoru, kojemu je preko bečkog bankara Schulleru isplaćeno s računa Republike 300000 franaka (vidi bilj. 23) i to 30. IV., 5., 15. i 20. V.

25 S. Antoljak, *Predaja Dalmacije Francuzima*, Rad JAZU 228, str. 183; L. Vojnović, nav. dj., str. 166, 167.

26 Senat se sastao 26. svibnja, ali eventualne odluke nisu zapisane, *Cons. Rog.*, 210, f.30'.

menti.²⁷ Časnici su se uselili u bolje domove vlastele i pučana, a Lauristonovom naredbom dubrovački je Kolegij pretvoren u vojnu bolnicu. Francuske trupe bile su malobrojne, loše pripremljene, iscrpljene i slabo financijski potpomognute. Čitava njihova akcija na južnom Jadranu bila je loše planirana i brzopleta izvedena. Francuski stratezi računali su na veliku novčanu potporu Republike, po cijenu njenog gospodarskog uništenja. Do kulminacije francusko-ruskog sukoba došlo je u lipnju 1806. kada su Rusi iz Boke, uz pomoć mornarice i crnogorskih trupa, izvršili prodor preko Konavala i Župe do samoga grada koji su opsjeli. Primitivna svijest o bogatstvu katoličkog Dubrovnika potakla je i pravoslavno stanovništvo istočne Hercegovine da se pridruži napadačima, tako da je ovaj sukob imao i svoj vjerski motiv.²⁸ Čitav se teritorij Republike tijekom lipnja pretvorio u poprište razbojstva i pljačke, pa su tom prilikom štete na nekretninama dosegle golemi iznos od 8827524 dukata.²⁹ Francusko pojačanje od oko 1600 vojnika generala Molitora potislo je napadače početkom srpnja, što je u gradu izazvalo opće oduševljenje. Situacija civilizacijskog i vjerskog zajedništva okupatora i okupiranih naspram mogućnosti obostrane katastrofe još je više pridonijela učvršćenju francuske vlasti u narednom razdoblju. Tome je pogodio i nastavak borbi s Rusima na dubrovačkome teritoriju i u Boki, koje je od kolovoza 1806. uspješno vodio general Marmont.³⁰ Slično je stanje potrajalo sve do potpisivanja Tilzitskog mirovnog ugovora 7. srpnja 1807., kojim su utvrđene i nove interesne sfere. Tim ugovorom, u kojem se Dubrovnik nigdje eksplicitno ne spominje, Rusija je prepustila utjecaj na Jadranu Francuskoj, te je to označilo i konačnu prijelomnicu u odnosu Francuza prema suverenitetu Republike.

Cilj francuske politike u Dubrovniku 1806./1807. je bio da se pritiscima prisili Senat na prestanak svih djelatnosti, kao što se to prethodno zbilo u Veneciji i Genovi, te da se tako ostavi prostora svojim pristašama za "spontanu revoluciju". No, za stvaranje oslonca buduće vlasti trebalo je ipak više vremena, tako da je dubrovački suverenitet ukidan postupno kao i njegovi simboli. Istodobno su francuske vojne vlasti, predvođene generalom Lauristonom, nizom kontribucija sustavno iscrpile preostale dubrovačke financijske zalihe. Vojno političke prilike na Sredozemlju, u kombinaciji s nimalo pragmatičnim odlukama Francuza u Dubrovniku, uvjetovale su i definitivno uništenje mornarice - temelja gospodarskoga života.

Dubrovački suverenitet je za Francuze imao značaja samo u slučajevima kada je Senat služio kao transmisija njihove volje. To se najbolje očituje u 77 pisama koja je Lauriston uputio Senatu tijekom razdoblja okupacije.³¹ On je Republici odmah nametnuo financiranje i organizaciju ishrane vojske, održavanje bolnica, promet kopnom i morem za vojne potrebe te brigu za sve javne djelatnosti i čistoću grada. Najgori udarac je bio njegov zahtjev za kontribu-

27 Francuska je vojska je za svoje potrebe koristila čak 15 crkava u Dubrovniku. U većini ih se skladištio vojni materijal ili je u njima obitavala vojska, pa su devastirane, a neke i opljačkane. Francuzi su u vojne svrhe koristili i javne zgrade poput Kneževa dvora i Sponze a kazalište je pretvoreno u vojnu pekarnu. Acta Gallica, br. 48., 1810., F.II, 577, Stato delle Case e fabbricati nazionali occupati gratuitamente dall' stabilimenti e servizio publico.

28 Najcjelovitiji prikaz opsade nalazimo u dnevničkim zapisima F.M. Appendinija, Ratovanje oko Dubrovnika 1806., Dubrovnik 1906.

29 Acta Gallica, br. 58. 1810. F. XI, 10. Riječ je o procjeni štete koju je izvršio dubrovački tribunal početkom svibnja 1810. prilikom odlaska dubrovačkog izaslanstva na audijenciju Napoleonu u Pariz, između ostaloga i radi neuspjele naplate reparacija.

30 Auguste Marmont, Memoari, Split 1984., str. 47-55. Marmont daje dosta kritičkih opaski o stanju francuskih trupa u Dubrovniku, a posebno optužuje Lauristona za nesposobnost i žrtvovanje ljudi, str. 28.

31 Isprave i akti 19. st. sv. 18. 600/1, br. 1-77

cijom od milijun franaka.³² Dolaskom generala Marmonta u kolovozu i nastavkom sukoba s Rusima, izdaci Republike su povećani zbog opsežnih fortifikacijskih radova. Marmont je od Senata najprije zatražio "zajam" od 16000 pjastru a potom još 32000 dukata. Da bi tome udovoljio, Senat je zatražio zajam od vlastele i bogatih građana, što je, međutim, odbio Lauriston. Želeći što prije uništiti vlastelu, odbacio je širu kontribuciju, zatraživši u jakobinskom stilu da samo petorica najbogatijih građana posude državi novac.³³ Senat se upustio u izravne pregovore s Marmontom koji se nalazio u Konavlima, te mu je preko Nika Pozze ponudio 10000 pjastru kao posljednju raspoloživu gotovinu.³⁴ Marmont je pristao na ponuđenu sumu te je od tada pokušavao poštediti Vladu. On se, naime, želio što više približiti vlasteli i gornjim slojevima građana, pa se nije slagao s Lauristonom koji je baš njima namijenio najveći teret.

Do 14. srpnja Republika je iz svojih blagajni potrošila ukupno 258084 dukata, od čega 109384 u gotovom novcu a ostatak u materijalnim dobrima. Ostatak kontribucije od 273000 franaka isplaćivao se podizanjem pologa s inozemnih banaka i prodajom vrijednosnih papira, za što je bilo potrebno više vremena.³⁵ Do polovice studenoga troškovi Republike popeli su se na 535461 dukat, te se taj iznos s popisom svih stavki navodi u pismu novoupućenom izaslaniku u Parizu Antunu Sorgu.³⁶ U uputama A. Benvenutiju, opunomoćeniku u Rimu, tvrdi se da je Republika ispraznila sve državne blagajne, da je s bečkih pologa podigla 164337 forinti, te da je od crkvenog posuda i srebra pretvoreno u novac 36195 škuda.³⁷

Uza sve to, Senat je bio prisiljen 9. kolovoza izdati naredbu svim svojim kapetanima i konzulima da raspreme brodove, raspuste posade i čekaju nove upute.³⁸ Francuska okupacija, rat i gusarenje na Mediteranu doveli su do brzog i potpunog raspada dubrovačke flote. Brodovi duge plovidbe, koji su najviše plovili na rutama Crno More - Apenini i sjeverna Afrika - zapadni Mediteran, našli su se u središtu ratnih zbivanja, pa su plijenjeni od svih zaraćenih strana. Tijekom Rusko-crnogorske opsade teško su stradali brodovi usidreni u matičnoj luci, kao i brodovi obalne plovidbe na Jadranu. Samo 1806. i 1807. Rusi su zaplijenili čak 43 dubrovačka broda, a njihove gusare od tada zamijenjuju Englezi.³⁹ Još veće gubitke pretrpjela je dubrovačka sredozemna flota. Poslije naredbe o raspreni brodova, veći broj ih je rasprodan a posade raspuštene. Masovna pljenidba nastupila je poslije Lauristonove naredbe od 21. prosinca 1807. o obvezi isticanja zastave Kraljevine Italije za sve dubrovačke brodove, koji su time postajali lak plijen za engleske gusare.⁴⁰ Šteta je za Republiku bila nenadoknadiva. Izgubljeno

32 Cons. Rog. 210, f.50,51, 53, 54. Potpuna isplata tako velike sume nije mogla biti obavljena u kratkom roku pa je Senat tijekom 24h prikupio 40000 dukata da bi se Francuzi djelomično zadovoljili. Tom su prilikom rizničari dobili nalog za prikupljanje srebrnine iz dubrovačkih crkava.

33 Cons. Rog. 210, f. 60,61; Isprave i akti 19. st. sv. 18. 600/1, br. 23,24,25.

34 Cons. Rog. 210, f. 68,69; Isprave i akti 19. st. sv. 8-2. 590, br. 39.

35 Isprave i akti 19. st. sv. 8-2. 590, br. 25. Gotovo iste podatke iznosi general Lauriston u svom izvješću potkralju Eugeneu. Usp. H.T. Bjelovučić, nav. dj., str. 109.

36 Austrijski konzul Timoni u to doba procjenjuje ukupne materijalne i financijske štete Republike na 12 milijuna dukata. Usp. H.T. Bjelovučić, nav. dj., str. 363.

37 Isprave i akti 19. st., sv. 8, 590 br.27.

38 Isprave i akti, 19. st. sv. 8, 590/1 br. 114 I-IV. U uputama A. Sorgu Senat detaljno izlaže historijat zbivanja, opisujući sve kontribucije od dolaska Francuza u Dalmaciju, usput iznoseći činjenice u svezi zauzeća Republike i sukoba s Rusima i Crnogorcima.

39 Stjepan Vekarić, Podaci o Dubrovačkim brodovima za vrijeme i nakon okupacije, Anali Historijskog instituta JAZU, Dubrovnik 1953., str. 361.; Navigatio 56-3, Arboraggi knj. 16.

je više od 150 brodova duge plovidbe, a dio flote koji nije bio zaplijenjen, trunuo je po lukama. Za nepune dvije godine nestali su svi dotad redoviti pomorski prihodi, a pomorci, dioničari i svi koji su živjeli od pomorstva lišeni su dohotka.⁴¹

Ozbiljniji diplomatski naponi Republike tijekom 1807. doveli su do izravnih sukoba s Francuzima ali nisu urodili plodom. Pojedini francuski funkcionari su već smatrali da Republika i ne postoji. To se vidi i iz Talleyrandovih uputa izaslaniku u Carigradu Sebastianiju. U njima se iznosi plan o ukidanju Republike i njenom priključenju Italskom Kraljevstvu, te se navode argumenti u slučaju turskog prosvjeda, čime je Talleyrand predvidio dubrovačke diplomatske poteze.⁴² Incidenti koji su neposredno prethodili ukinuću Republike nisu predstavljali izraz državne vitalnosti, već posljednji refleks prevladanog sustava, posluživši tako Marmontu kao pokriće za čin ukinuća.⁴³

Akt o ukinuću, pročitan pred Senatom 31. siječnja 1808., nije izazvao nikakvu izravnu reakciju kako u samom gradu tako ni šire, jer je njime, poslije dvogodišnje okupacije, zapravo sankcionirano postojeće stanje.⁴⁴ Financijskim slomom, golemim materijalnim štetama i ojačalim utjecajem Francuza tijekom okupacije, potpuno se umanjio i neutralizirao očekivani dubrovački otpor prilikom ukinuća. Obzirom da je Marmont samostalnom odlukom ukinuo Republiku, on je odmah izvijestio Napoleona o razlozima koji su ga na to naveli. U međuvremenu, ne znajući za ukinuće, i Napoleon je reagirao na prosvjede Senata kod Turaka. U pismu od 10. veljače on naređuje Marmontu da preventivno uhititi trojicu senatora, zaplijeni dokumentaciju i zaprijeti smrću onima koji budu korespondirali s inozemstvom. Čak ni poslije ovoga slučaja Napoleon ne naređuje ukinuće Republike. Primivši u međuvremenu Marmontovo pismo, on u kratkoj poruci od 18. veljače ipak odobrava taj potez i preporučuje uhićenje desetorice senatora radi sprečavanja eventualne pobune.⁴⁵

Suprotno takvom očekivanju, Senat u tom trenutku nijednim činom nije otvoreno prosvjedovao protiv ukinuća, ni kod Francuza a niti kod njihovih protivnika. U literaturi o ovom pitanju, osobito u onoj starijoj, često se problem ukinuća stavlja u kontekst međunarodnog prava - postavkom da su Francuzi u dubrovačkom slučaju prekršili međunarodno pravne norme. Tom se prilikom zaboravlja da je međunarodno pravo - pravo u nastajanju, te da je njegova kodifikacija započela tek u drugoj polovici 19. st. Do tada su važila samo neka načela običajnog međunarodnog prava, koja su egzistirala samo dispozitivno te nisu bila utvrđena trajnim formulama. Dakle, u dubrovačkom slučaju ne možemo se pozivati na norme i duh međunarodnog prava formiranog tijekom 19. i 20. st. U vremenu o kojemu je riječ, nije bila uobičajena ni međunarodna arbitraža, a involviranje neutralne države u rat nije bilo isključeno. Uzimajući međunarodno pravne pojmove u užem značenju, zauzeće i ukinuće Re-

40 Isprave i akti 19. st. sv. 18. 600/1. br. 70; Žestoko suprostavljanje Senata uslijedilo je sutradan, sv. 8-2 590. br.55;

41 S. Vekarić, nav. dj. str. 366,367.; V. Ivančević, nav. dj., str. 366.-369.

42 M. Gavrilović, nav. dj., str. 325.

43 Riječ je o odbijanju uporabe italske zastave, (Isprave i akti 19. st., sv. 8-2, 590.2, br 62 za 1807.); Prosvjedu protiv novačenja mornara, (Isto, 590.3, br. 1, 2. za 1808.); Tajnim diplomatskim pokušajima u Bosni i Carigradu (A. Marmont, nav. dj. str. 103, 119.) i o popisu frankofilskih obitelji koje je Senat navodno želio protjerati ili pogubiti (A. Marmont, isto i M. Gavrilović, nav. dj. str. 237, 238).

44 Ni dokument o ukinuću ni govor kapetana Delorta održan tom prilikom, nisu se sačuvali u originalu. Tri suvremena istovjetna prijepisa nalaze se u dubrovačkom Povijesnom arhivu, A.G. br. 1, F.I. 9; Criminalia, 24, f. 1, 1' i višekratno su objavljivani, usp. L. Vojnović, nav. dj., str. 77-81.

45 A. Marmont, nav. dj. str. 121.

publike ne možemo smatrati niti okupacijom već debelacijom, tj. podjarmljenjem. Također, po načelu efektiviteta vlasti, Senat ne možemo smatrati vladom već od 26. svibnja 1806. Republika se u političkom smislu nije očitovala spram ovih događanja, a po onodobnim međunarodno pravnim uzancama, šutnja i pasivnost značili su odobravanje postojećeg stanja. O reparacijama, naknadama šteta i uspostavi prijašnjeg režima u Republici, s međunarodno pravnog gledišta ne možemo ni govoriti, jer se takve odredbe uvode tek početkom 20. st. Uostalom, Dubrovačka Republika nije nikada formalno pravno proglasila rat Francuskoj, pa se na kasnijem Bečkom kongresu, čak i da je bila zastupana, nije mogla pozivati na međunarodno ratno pravo.⁴⁶

Ustroj i djelovanje francuske uprave u Dubrovniku 1808. i 1809.⁴⁷

Dubrovačko područje po ukinuću samostalnosti nije pripojeno Dalmaciji, u kojoj je organizacija vlasti povjerena francuskom upravitelju Vicenzu Dandolu. Zbog samostalnog povijesnog razvoja, ali i zbog osobnog Marmontovog animoziteta prema Dandolu, te osobitoga strateškog značaja, bivša Dubrovačka Republika je predstavljala posebnu francusku tvorevinu, podređenu talijanskom potkralju u Milanu. Ova se podložnost ipak nije znatnije očitovala, jer je civilni upravitelj u Dubrovniku imao široke ovlasti, s tim da se u praksi često morao podrediti vojnim vlastima koje su bile nadređene svim civilnim institucijama.

Kao posebna teritorijalna i upravna jedinica, dubrovačko je područje pod izravnom francuskom vlašću ostalo do siječnja 1814. U tom je razdoblju nekoliko puta dolazilo do preustroja upravnog i sudbenog sustava, sukladno političkim zbivanjima i širenju francuskog teritorija. Iako vremenski relativno kratka, francuska je uprava uvjetovala niz promjena u svim segmentima društvenog, političkog i gospodarskog života.

Cjelokupan tijek razvoja francuske uprave u Dubrovniku možemo podijeliti na dvije faze:

Prva razvojna faza obuhvaća razdoblje 1808. i 1809. tj. od ukinuća Republike do formalnog proglašenja Ilirskih Pokrajina. Ovo je razdoblje obilježeno uvođenjem građanskih upravnih i sudbenih institucija. Njime je označen početak novog doba opadanja tradicionalne društvene stege, što je omogućilo kasnije ukinuće jednog dijela starih obveza. Sve to je otvorilo put individualističkom društvu i novoj političkoj atmosferi. Isprepletana mreža osobnih i društvenih odnosa, karakteristična za stari poredak, počela je pucati, kao i elementi njene kohezije: obveze, običaji i srednjovjekovne društvene institucije. Ovim događajima uistinu je započelo novo povijesno razdoblje, iako su ideološki i duhovni elementi, koji su ga uvjetovali evidentni već znatno ranije. Potrebno je, međutim, istaknuti da u dubrovačkom slučaju, kao uostalom i u Dalmaciji, te promjene ipak nisu imale revolucionarni karakter, ponajprije zbog uništenog gospodarstva, slabih resursa i ratnih prilika, što je sve skupa izazvalo nazadak gospodarskog života i njegovu kasniju dugogodišnju stagnaciju.⁴⁸

46 Juraj Andrassy. *Međunarodno pravo*, Zagreb 1980., str. 25, 262.

47 Za razliku od prethodnih događaja, o razdoblju francuske uprave, o tada nastalim promjenama, te osobito o ustroju nove vlasti razmjerno se malo pisalo. U tom smislu vrijedi spomenuti kraće radove Z. Šundrića i V. Ivančevića, koje ćemo navoditi u daljnjem tekstu. Cjelovita se arhivska građa ovoga razdoblja nalazi u fondovima francuske uprave (Acta Gallica) i Općine Dubrovnik, u dubrovačkom Povijesnom arhivu. Manja količina arhivalija čuva se i u nekim serijama fonda Dubrovačke Republike.

48 Usp. Šime Perićić. *Prvobitna proizvodnja Dubrovačkog okružja od 1815. do 1848.*, Anali Zavoda za povijesne

Druga razvojna faza obuhvaća vrijeme od 1810. do 1814, tj. od početka funkcioniranja Ilirskih Pokrajina do francuskog poraza i potpadanja dubrovačkog područja pod austrijsku vlast. Ovo razdoblje je obilježeno nizom upravnih eksperimenata francuske vlasti koja nije uspjela definirati i provesti nove društvene odnose, ponajprije zbog slabe potpore građanstva i jake tradicionalne društvene strukture komunalnoga tipa. Nezadovoljstvo svih društvenih slojeva usmjerilo se na francuske vlasti već od 1810., posebno zbog poreznoga sustava i novačenja. Ne mogavši ničim do silom jamčiti sigurnost poretka, francuska je uprava bila osuđena na skorou propast.

U ovom ćemo se dijelu rada pozabaviti prvim razdobljem, naime počecima ustroja francuske uprave god. 1808. i 1809. U tom su poslu ključnu ulogu imali francuski general, a potom maršal i dubrovački vojvoda Auguste de Marmont i civilni upravitelj na dubrovačkom i bokokotorskom području Ivan Dominik Garagnin.⁴⁹ Marmontov je položaj protektora i kreatora nove vlasti u Dubrovniku proizlazio iz njegove osobne ambicije, kao Napoleonovog miljenika koji je svojevoljno ukinuo Republiku. Njegovo je djelovanje uvjetovano i važnim načinom značajem dubrovačkog područja, koje je kao takvo više puta vrednovao i sam Napoleon.⁵⁰

Odmah po donošenju akta o ukinuću Republike 31. siječnja, Marmont je osobno izdao nekoliko uredbi kojima se ustrojava novi poredak. Istoga dana je komisijski napravljen zapisnik inventara svih spisa u uredima notarijata, kancelarije te u sudbenom i dragomanskom uredu a prethodila mu je naredba o postavljanju straže i pečaćenju ulaza u urede i skladišta Republike. Uredbu o porezima i pristojbama, glavnim izvorima budžeta nove uprave, Marmont je izdao 3. veljače 1808.⁵¹

Točkom 5. Marmontovog dekreta o ukinuću Republike stvoreno je privremeno sudbeno vijeće u sastavu od četiri suca privremene uprave, Jakova Natalija, Petra Stullija i Antuna Cherse, pod predsjedanjem Nika N. Pozze. Za privremenoga je poglavara postavljen ostarjeli francuski konzul Bruere Desrivaux. Sucima je povjerena briga za središnje urede bivše Republike s pripadajućom dokumentacijom, a svi zaposleni službenici trebali su na kapama istaknuti kokardu Italskog Kraljevstva.⁵² Poslije tih prvih poteza Marmont je za neko vrijeme napustio Dubrovnik.

Već 9. veljače on je izdao dekret o imenovanju novog civilnog upravitelja dubrovačkoga područja Dominika Garagnina. Ovaj je Trogirani u narednom trogodišnjem razdoblju svojom golemom energijom znatno obilježio razdoblje francuske vlasti u Dubrovniku. Njegovim dolaskom, 15. ožujka, započela je s radom nova francuska administracija na dubrovačkom po-

znanosti JAZU Dubrovnik, 1983., str. 251-269.

49 Ivan Dominik Garagnin (1761.-1848), Trogirani, obrazovani frankofil i fiziokrat, brat Ivana Luke Garagnina. Uživao je veliko Marmontovo povjerenje te je u razdoblju 1806.-1808. bio delegat u Makarskoj i Splitu. Od 1808. do kraja 1811. na čelu je francuske civilne uprave u Dubrovniku, gdje se istakao kao marljiv organizator i vješt političar. Zbog savjesnosti i odanosti od Napoleona je nagrađen titulom baruna carstva i odličjem Legije časti. Krajem 1811. povukao se iz političkog života nastanivši se na svom imanju u Trogiru. Austrijski konzul Timoni hvali ga kao inteligentnog, duhovitog i razumnog političara.

50 A. Marmont, nav. dj. str. 87, 88. U razdoblju od 1806. 1814. u Dubrovniku je za kraće ili duže vrijeme boravio čak 31 francuski general, usp. popis u kalendaru L'Epidauritano za 1896.

51 Znanstvena biblioteka Dubrovnik, Rkp. 917/1,2., Povijesni arhiv Dubrovnik, Acta Gallica 1808., Posebne pozicije.

52 Criminalia, 24, f., 5',6,6'.

dručju te od tada datiraju i njeni protokolorani dokumenti. Istoga dana javno je objavljen i proglas o Garagninovom imenovanju i početku rada nove uprave. Prema Marmontovom naređenju, Garagninova je plaća iznosila 1000 franaka mjesečno, dok je za predsjednika suda bilo predviđeno 6000, a za suce 4000 mletačkih lira godišnje, sve iz proračuna bivše Republike.⁵³

Marmont je 18. ožujka izdao novu uredbu o ustroju uprave na dubrovačkom području kao samostalnoj cjelini u sklopu Italskog Kraljevstva. Dekretom od 20 točaka uređuju se osnovna upravna i sudbena pitanja. Prije postavljeni suci, koji su trebali suditi po starim zakonima, bili su potvrđeni, a konzul Bruere je imenovan carskim komesarom pri sudu. Cjelokupna administrativna organizacija kao i službenici računovodstva, dobrotvornih zaklada i teritorijalne uprave, preuzeti su od stare vlasti, te su svi skupa podvrgnuti civilnom upravitelju Garagninu. On je bio dužan organizirati i teritorijalnu oružanu silu u sastavu od sto pandura raspoređenih u Dubrovniku, Cavtatu, Slanom i Orebiću. Panduri su morali biti izabrani među pouzdanim osobama, a polovica ih je bila stalno angažirana uz redovitu plaću. Sve dadžbine, dugovi, zaostaci, isplate i obveze trebale su se izvršavati na prijašnji način, a svi izdaci uprave i sudstva pokrivali su se iz priloženog državnog proračuna. I u ovom se dokumentu očituje vojni značaj Dubrovnika, jer se u zadnjoj točki izričkom naglašuje da je civilni upravitelj izravno podložan vojnom zapovjedniku francuskim snaga, generalu Clauzelu, kojemu se daje vrhovna vlast u svim pitanjima. Od samoga početka su u sklopu nove uprave radili službenici računovodstva Marko Milli Bošković i Jakov Betondi, a nešto kasnije je osnovan i civilni redarstveni ured na čelu s komesarom Angelom Frezzom, koji je bio ovlašten izdavati sve osobne dokumente i putovnice u ime nove vlasti, a zadaća mu je bila popisati i numerirati sve kuće u gradu, prvenstveno zbog rasporeda smještaja francuskih časnika i vojnika u domovima građana.⁵⁴

Ukidanjem Republike i uvođenjem francuske uprave nestao je i srednjovjekovni komunalni tip uređenja po kojemu je postojala samo teritorijalna podjela na grad i izvangradska područja, a uprava je bila jedinstvena. Francuzi su organizirali vlast ustrojivši dvije razine uprave, koje su tijekom vremena pretrpjele više izmjena.

I. Središnja uprava (Intendenza, Proveditoria generale, Amministrazione generale) predstavljala je viši stupanj vlasti sa središnjim uredima i sudovima ustrojenim tijekom vremena. Na njenom je čelu civilni upravitelj, kasnije intendant (Proveditore, Intendente generale), koji se često u dokumentima naziva administratorom (Amministratore). Vlast središnje uprave protezala se na čitavom području bivše Dubrovačke Republike, Boke Kotorske i otoka Korčule, ali je u tim dijelovima u početku bila samo formalna, poprimivši tek 1810. ozbiljniji karakter. Podređeni su joj svi teritorijalni i komunalni oblici uprave. U nekim situacijama civilna je uprava u cjelini predstavljala samo servis za vojne potrebe (kontribuciju, novačenje, smještaj vojske itd.).

II. Općinska uprava (Amministrazione comunale) obuhvaćala je samo grad i predgrađa, te je u svemu bila podređena središnjoj upravi. Na čelu općinske uprave, koja je u kasnijem razdoblju pretrpjela niz izmjena, bio je načelnik, uz općinsko vijeće od 12 članova. Ovaj lokalni oblik vlasti najprije je ustrojen u Dubrovniku, a kasnije u Kotoru i Korčuli. Upredom s

53 Acta Gallica (dalje A.G.), 1808. br. 1; F.I, 1, F.I, 3, F.I, 4. Prema zapisniku od 14. veljače 1808. u blagajnama Republike bilo je ukupno 38613 dukata.

54 A.G. 1808. br. 1; F.I, 11, F.I, 15; Criminalia, 24, f. 2-5'.

općinskim, organizirani su i drugi upravni i sudbeni organi na izvangradskim područjima.⁵⁵

Središnja je uprava na čelu s Garagninom intenzivno započela organizirati državni ustroj zasnovan na građanskim načelima. Promjene ipak nisu bile radikalne, jer su i Marmont i Garagnin shvaćali da se kolonatsko-feudalni sustav mora održati, te da je on uvjet pacifikacije čitavoga područja. Zbog toga se Francuzi nisu ozbiljnije miješali u agrarne odnose. Poslije odbijanja nekih Konavljana da izvrše radne obveze Marmont je čak donio odluku da svi stari zemljišni odnosi ostanu na snazi.⁵⁶ Potpuno odvajanje upravne od sudbene vlasti zadugo nije provedeno, kao ni francusko zakonodavstvo koje je stupilo na snagu tek 1813. Stari poredak je pružao većini stanovništva elementarnu socijalnu sigurnost i životnu zaštitu, doduše na niskoj razini, ali su ga običaji, tradicija i dugovječnost učinili svetim i nepovredivim. U takvoj je društvenoj strukturi zakonodavno pravna revolucija pružala malo a oduzimala puno, pa su se sve promjene odvijale sporo i postupno. Glavna postignuća i zasade nove uprave odnosili su se na provođenje elementarne građanske jednakosti i emancipacije svih slojeva te na razvlaštenje aristokracije kao jedinog dotadašnjeg političkog subjekta. Zbog svega toga, razdoblje do formiranja Ilirskih Pokrajina možemo smatrati upravnopravnim provizorijem.

Do Marmontovoga novog dolaska, krajem svibnja, stvoreni su prvi obrisi nove uprave, a do konca 1808. privremena je francuska vlast u cjelini ustrojena, da bi tijekom 1809. bila upotpunjena još nekim mjerama.

Garagnin je na samom početku u potpunosti prihvatio stari teritorijalno-upravni ustroj, tj. podjelu na knežije i kapetanate, računajući na suradnju dijela vlastele. Neki su se magistrati po ukinuću Republike odmah povukli sa svojih funkcija, dok su drugi ostali u francuskoj službi. Odstupili su kneževi Vlaho Kaboga u Konavlima, Juraj Ghetaldi u Župi, Jere Natali u Orebiću, Sigismund Ghetaldi na Lopudu te Šimun Natali Saraka na Šipanu, koji je po Lauristonovoj naredbi smijenjen, a naslijedio ga je Mateo Saraka. Ovi su se plemići i u kasnijem razdoblju suprotstavljali Francuzima. Pod novom vlašću službu su prihvatili: Martolica Cerva kapetan u Cavtatu, Paulo Gozze koji je sa Mljeta premješten za kneza u Slano, Marin Pozza kapetan u Janjini, Vlaho M. Kaboga knez na Lastovu i Luko Gozze koji je postavljen za upravitelja solana u Stonu. Tijekom travnja i svibnja popunjena su sva ispražnjena mjesta, tako da se nova vlast i u civilnom smislu protegla na čitavo područje bivše Republike.⁵⁷ Kneževi su imali zadaću održavati postojeće stanje i svakoga tjedna slati Garagninu izvješća o tekućim zbivanjima uz mjesečna izvješća o statistikama rođenih, umrlih i vjenčanih na svojim područjima. Uza sve kneževe djelovali su i kancelari, a slična teritorijalna podjela zadržala se i kasnije, uvođenjem novih upravnih i sudbenih dužnosti.

Garagnin je veliku energiju uložio u prikupljanje statističkih podataka i upoznavanje područja koje mu je povjereno. Tako on 23. ožujka šalje okružnicu svim župnicima i kneževima na dubrovačkom području da mu se prikupe kompletni statistički podaci o stanovništvu, imovini i приходima. Ti su podaci upotpunjeni francuskim statistikama i popisom stanovništva iz 1807., tako da je Garagnin imao potpuni uvid u broj i imovinsko stanje populacije. Prema tim je podacima izrađena i upravno-teritorijalna statistička tabela za dubrovačko područje

55 Zanimljivo je da su uz novu općinsku upravu Francuzi tijekom čitave 1808. i 1809. tolerirali i rad Malog vijeća već ukinute Republike. Naravno da se tu radilo o, zapravo sasvim marginalnim stvarima, poput podjele milodara, uređenja nekih obiteljskih i skrbničkih odnosa itd. Usp. Consilium Minus, 115, 1805.-1809.

56 Kraglski Dalmatin, br. 29, 26. lipnja 1808. str. 231, 232.; Criminalia, 24. f., 71, 71'.

57 A.G. 1808., Posebne pozicije, Territoire de Raguse Denomination des Contes; A.G. 1808. br. 1, F.I, 75; F.I, 129; br. 12, F.V, 8.

koje je Garagnin, po uzoru na Dandola u Dalmaciji, podijelio na 3 okružja, 10 kantona i 35 općina s ukupno 72000 stanovnika. U Dubrovačko okružje spadali su kotarevi Dubrovnik, Cavtat, Mljet i Slano (25125 stanovnika), u Kotorsko kotarevi Kotor, Herceg Novi i Budva (33109 stanovnika), a Korčulansko okružje su činili kotarevi Korčula, Orebić i Lastovo (13636 stanovnika). Prema toj tabeli, jasno je da su Garagninu odmah na početku bila podvrgnuta i područja Boke Kotorske i otoka Korčule, ali korespondencija, naredbe i izvješća iz tih krajeva datiraju tek od 1809.⁵⁸

Usporedo s upravom na izvangradskom području, Garagnin je započeo organizirati središnju upravu u gradu. Sjedište uprave se nalazilo u Kneževom dvoru, a tijekom vremena je osnovano više komisija i ureda za pojedine djelatnosti. Garagnin i Clauzel su 19. ožujka zajedničkom odlukom osnovali Komisiju javne dobrotvornosti i Opere Pie. Kao dijelu središnje uprave, toj je komisiji povjerena skrb za sve bratovštine, bolnice, ubožnice, nahodišta, crkve, škole i druge ustanove o kojima su se brinuli posebni službenici prijašnje vlasti. Za članove komisije imenovani su nadbiskup Nikola Bani, Baltazar Gozze, Nikola Grmoljez i Nikola N. Gozze. Posebnom odlukom Garagnin je odredio ovlasti komisije i način financiranja iz proračuna.⁵⁹

Zdravstvena komisija osnovana je 21. ožujka. Činila su je četiri člana: Petar M. Sorgo, Ivan Kaznačić, Tomo Tromba i Vlaho Stulli, a zbog važnosti poslova koje je trebala obavljati predsjedao joj je sam Garagnin. Komisija je bila zadužena za poslove bivših zdravstvenih magistrata a pridodane su joj još neke zadaće. Zbog mnoštva vojnika u gradu, njihove opskrbe i prehrane, te zbog kontrole trgovaca i pomoraca radi moguće pojave zaraznih bolesti, morala se posvećivati velika pozornost sanitarnoj zaštiti. U suradnji s lučkim kapetanom u Gružu, članovi komisije su bili zaduženi izdavati zdravstvene dokumente i brodske patente nove vlasti. Komisija se pokazala veoma djelotvornom već u travnju, kada je došlo do pojave velikih boginja. Brzom intervencijom članova komisije i gradskih liječnika spriječena je epidemija. Formiran je sanitarni kordon i obavljeno cijepljenje velikog broja stanovnika. U radu komisije je bio osobito aktivan liječnik Vlaho Stulli, koji je u lipnju iste godine, uz Marmontovo odobrenje, sastavio plan komunalnog i zdravstvenog uređenja grada. Iz toga plana vidljivi su tadašnji gradski problemi. Nekoć razvijena zdravstvena kontrola bila je potpuno zapuštena, Lazareti su izgubili svoju funkciju i u njima je zavladao potpuni nered. U jednom dijelu su vojnici otvorili krčmu, a druge su prostorije pretvorene u privatne trgovine i skladišta, dok je zadnja zgrada služila kao klaonica. Stulli se zalaže za sređivanje stanja i za ponovno uređivanje i otvaranje Lazareta koji bi služili prvobitnoj namjeni, a u njih bi se smjestio i sanitarni ured, dok bi klaonica uz podizanje većeg zida ostala u istoj zgradi. O radu komisije svjedoči mnoštvo dokumenata, a rezultati njenoga rada 1808./1809. urodili su plodom. Stanje u Lazaretima se popravilo a uvedene su i zdravstvene straže koje su provodile kontrolu u luci i na prispijelim brodovima. Na terenu je bilo angažirano dvanaest zdravstvenih službenika.⁶⁰

Radi oživljavanja trgovine i gospodarstva na dubrovačkom području, Garagnin je 5.

58 A.G. 1810. br. 44, F. II, 62, Tavola statistica Generale... prema kojoj je u Dubrovniku bilo 4175, na Pilama 1165 a na Pločama 365 stanovnika. Ukupno 6705; A.G. 1808. br. 1, F. I, 128, Tableau presentant la division de la Province de Raguse... prema toj podjeli i statističkim podacima dubrovački okrug bio je nešto veći od područja bivše Republike.

59 A.G. 1807. br. 5, F. II, 5, F. II, 24, F. II, 25, F. II, 26.

60 A.G. 1808. br. 13, F. VII, 1, F. VII, passim; O djelatnostima Zdravstvene komisije 1808., usp. Z. Šundrica, Osnivanje Zdravstvene komisije u Dubrovniku i njen rad 1808., Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae, br. 1-2, Beograd, 1964., str. 60.-74.

travnja izdao dekret o osnivanju Trgovačke komisije. Osnivanje je uslijedilo na poticaj trgovca Miha Skurića, koji je imenovan tajnikom, a za članove su postavljeni također ugledni trgovci, Josip Maškarić i Abraham Pardo, inače prvi dubrovački Židov u službi nove vlasti. Komisija se brinula za organizaciju trgovine, nabavu i prijevoz robe i određivanje cijena, te je zapravo imala zadaće trgovačke komore, ali je djelovala po naredbama i u ovisnosti od središnje vlasti, pa nije nosila taj naziv. Slična komisija je po Garagninovoj naredbi od 15. svibnja osnovana i u Kotoru. Trgovačka komisija se osamostalila 1811., kada je uz prijem novih članova pretvorena u trgovačku komoru.⁶¹

Budući da se francuska vlast u velikoj mjeri izdržavala prihodima ukinutih ženskih samostana sv. Marije i sv. Klare, 11. travnja je pri središnjoj upravi osnovana Komisija za brigu o samostanskim dobrima. Tri člana komisije, Stjepan Chersa, Baldo Trojani i Ivan Bozdari, trebali su u korist nove vlasti knjižiti sve prihode samostanskih dobara, a radili su pod izravnim Garagninovim nadzorom.⁶² Početkom lipnja su članovi Mljetske kongregacije benediktinaca službeno imenovani administratorima uprave samostanskih dobara, jer su i ti prihodi uzimani u državne svrhe.⁶³

U svibnju je uslijedila i konačna organizacija ureda središnje uprave. Najprije je 25. svibnja Garagnin pismeno razradio i predložio uredsku organizaciju, službenike i njihove plaće, što je sve sljedećeg dana Marmont i odobrio. Za prvoga tajnika uprave imenovan je Josip Tromba uz honorar od 1470 pjastru godišnje. Brat mu, Tomo Tromba, imenovan je kancelarom za građanski a Đuro Perić za kazneni postupak. Ostali su službenici potvrđeni 30. svibnja, i to: Bonaventura Vidović kao drugi tajnik, Frano Liepopilli kao protokolista, Antun Koludrović kao pisar i Nikola Grmoljez kao ekonom, odnosno računovoda. Proračun budžeta za plaće službenika središnje uprave, izrađen od blagajnika, iznosio je 4000 dukata godišnje.⁶⁴

Po Marmontovom dekretu provedeno je 27. ožujka i vojno uređenje. Na teritorijalnom principu ustrojene su jedinice pandura sastavljene od domaćeg stanovništva. Te su jedinice imale policijsku i izvidničku zadaću, a osnovane su u Dubrovniku (za područja Grada, Župe i Zatona), u Cavtatu (za Cavtat, Pridvorje i Pločice), u Slanom (za Slano, Brsečine i Smokovljane), te u Orebićima (za Orebiće, Ston i Crnu Goru). Pandurima su zapovijedali kapetani Josip Vodopić u Dubrovniku, Ivan Remedelli u Cavtatu, Sebastian Gradi u Slanom i Vice Augustinović na Pelješcu, a svi su bili podvrgnuti izravnom zapovjedništvu generala Clauzela.⁶⁵

Francuske vlasti po prvi put u povijesti dubrovačkog područja na državnoj razini uređuju osnovno školstvo. Po Garagninovoj i Clauzelovoj odluci od 27. ožujka, uz osnovnu školu u Dubrovniku utemeljene su škole u Cavtatu, Stonu i Orebiću. Cilj poduke bilo je opismenjavanje a učile su se i osnove matematike. Četiri postavljena učitelja primali su plaću od jedne pjastre dnevno, a bili su izravno odgovorni središnjoj upravi. Redovnici pijaristi, koji su vodili dubrovački kolegij prije ukinuća Republike, predložili su već 24. travnja svoj program rada javnih škola, koji je predviđao obnovu i reorganizaciju viših stupnjeva obrazovanja u Dubrovniku. Zbog izvanrednih okolnosti ta je ideja samo djelomično ostvarena kasnije, otvara-

61 A.G. 1808. br. 1, F.I, 103; br. 13, F.VII,22; 1811. br. 90, Tit. XV, Rub. 10.

62 A.G. 1808. br. 14, F.IX, 5.

63 A.G. 1808. br. 5, F:II, 87.

64 A.G. 1808. br. 2, F.I, 368; F.I, 385; F.I, 396; F.I, 397; F.I, 398.

65 A.G. 1808. br. 1, F.I, 36.

njem liceja i konvikta.⁶⁶

Za ponovnog boravka u Dubrovniku, od kraja svibnja do srpnja 1808., Marmont je donio niz odluka važnih za učvršćenje uprave, uvodeći novi sudbeni ustroj ali još uvijek ne mijenjajući stare zakone. Novi sudbeni i upravni dekret (Piano Organico) donesen je 31. svibnja, a stupio je na snagu sljedećeg dana.⁶⁷ Brnja Kaboga, Marko Milli Bošković, Luigi Cosinti i Ivan Bosdari imenovana su zamjenicima četvorice u početku postavljenih sudaca, uz koje su, u slučaju potrebe, činili okružni, tj. prizivni sud (Tribunale Civile). Prvu sudbenu instancu od tada obnašaju suci mirovnih sudova (Giudici di pace), čiji je djelokrug rada Marmont opisao posebnom uredbom od 22 članka.⁶⁸ Mirovni suci bili su nadležni u svim građanskim i imovinskim parnicama na svom području. U slučajevima procijenjenim do 26 pjastri presuđivali su bez prava priziva, a do 260 pjastri s pravom priziva tribunalu u Dubrovniku. Sve sporne predmete preko te vrijednosti, kao i sve kaznene slučajeve rješavao je već na prvom stupnju dubrovački tribunal, koji se u tim slučajevima naziva Tribunale di prima Istanza. Zbog toga je Marmont 5. srpnja, imenovanim sucima pridružio Sigismunda i Petra Sorgo, Martolicu Cerva, Ivana Betondi, Rada Androvića i Nikolu Sodrnju. Oni su zajedno s tajnikom Baldom Sivrićem, pod predsjedanjem Orsata Ragninè, predstavljali prizivnu komisiju koja je rješavala žalbe u drugostupanjskom postupku.⁶⁹ Kod tih se slučajeva obvezno naglašavao provizorni karakter ovoga suda. Naime, neka su teža sudbena pitanja, kao i pojedine privatne zamolbe, rješavali izravno dekretima Garagnin i Marmont. Svi suci su u redovitom postupku radili isključivo prema starim dubrovačkim zakonima. Revizijski postupak odvijao se na vrhovnom sudu Kraljevine Italije u Milanu.⁷⁰

Istom su 5. srpnja, imenovani mirovni suci, Miho Giorgi u Dubrovniku i Božo Saraka u Stonu, a nekoliko dana potom knez Župe Frano Gozze postavljen je za suca na Lastovu.⁷¹ Uz suce su postavljeni i pomoćnici, asesori. Tri aule dubrovačkog tribunala su u prvoj godini svoga djelovanja (do veljače 1809.) presudile u 28 kaznenih slučajeva, 130 prekršajnih, te u 141 pomorsko-trgovačkom sporu. Svi suci su bili ovisni o središnjoj upravi, naime o samom Garagninu, kome su slali redovita izvješća.⁷²

Administrativno političku vlast su, po novom ustroju, umjesto kneževa i kapetana trebali obnašati delegati. Tako je 3. lipnja dotadašnji konavoski knez Antun Kaboga postavljen za delegata u Cavtatu, Lukša Gozze za delegata u Stonu, a Nikola Faccenda na Lopudu. Frano Gozze je uz dužnost mirovnog suca bio i delegat na Lastovu.⁷³ Time je zapravo čitavo područje u upravno-sudbenom smislu bilo podijeljeno na više dijelova, koji su tek postupno ujednačeni s prvobitno zamišljenom teritorijalnom podjelom. Delegat i sudac u Stonu

66 A.G. 1808. br. 5, F.II, 13; F.II, 44; F.II, 48.

67 A.G. 1808. br. 2, F.I, 402, sačuvan je samo sinopsis naredbe o preustroju. Cjelokupni tekst se nalazi u *Criminalia*, 24, f. 55'-57, članci 1-7 odnose se na sudbeno uređenje a 8-15 na upravu.

68 A.G. 1808. br. 2, F.I, 404., Također i u *Criminalia*, 24, f. 59'-62, *Atribuzioni del Giudice di Pace*.

69 A.G. 1808. br. 3, F.I, 578; *Criminalia*, 24, f. 73', 74, 74'.

70 Zadugo su se u Dubrovniku načelno zadržali stari zakoni, donekle usklađeni s građanskim normama. To se izrijekom i navodi u potvrdi dubrovačkog suda 30. travnja 1811., A.G. 1811. br. 81, Tit.X, Rub. 2. Situacija je ostala takva i neko vrijeme poslije formalnog uvođenja francuskih zakona, dekretom od 30. rujna 1811.

71 A.G. 1808. br. 2, F.I, 404; F.I, 420.

72 A.G. 1809. br. 33, F.XII, 37.

73 A.G. 1808. br. 2, F.I, 420; F.I, 421; F.I, 422; F.I, 423.

zaduženi su za čitavo područje Pelješca i Primorja, jer su ukinuti položaji kneza u Slanom i kapetana u Janjini, s tim da je sudac bio zadužen i za Elafite. Delegat sa sjedištem na Lopudu predstavljao je vlast na Elafitima i na Mljetu, a cavtatskom delegatu su povjerene Konavle. Sve do imenovanja suca u Cavtatu 1809., dubrovački je mirovni sudac djelovao na području Grada i Konavala. Jedino je Lastovo, zbog udaljenosti, u upravnom i sudbenom smislu činilo cjelinu. Podređenu općinsku vlast su u sjedištima delegata, te u Župi, Slanom, Janjini i na Šipanu predstavljali sindaci, a u 34 sela su bili odgovorni seoski poglavari (anziani). Konačno imenovanje svih delegata sindika i poglavara uslijedilo je 3. kolovoza.⁷⁴ Svi su morali slati redovita periodična izvješća Garagninu. Delegat u Stonu primao je plaću od 4 dukata, u Cavtatu 3, a na Lopudu 2 dukata dnevno. Mirovni suci u Gradu, Stonu i Lastovu, primali su po 3 dukata dnevno.⁷⁵

U istom razdoblju vlast je također organizirana i na općinskoj razini. Za načelnika općinske uprave (podesta) je 1. travnja, u odsutnosti, imenovan Antun Sorgo, a članovi (savi) su bili, Sabo Giorgi, Marin Zlatarić - plemići i frankofili, te Baldo Trojani - bojovni francuski pristaša i Rado Andrović, jedan od najbogatijih građana.⁷⁶ Od nove uprave je zatražena besprijekorna odanost i privrženost francuskoj politici, pa je to prouzročilo i unutarnje sukobe poslije kojih je Marin Zlatarić dao ostavku. Marmont je na njegovo mjesto imenovao Nika Sorgo.⁷⁷ Za tajnika općinske uprave je postavljen Josip Branković, a inauguralna sjednica je održana 4. travnja u Garagninovom stanu. Zbog Sorgove odsutnosti, za vršitelja dužnosti načelnika je postavljen Sabo Giorgi. Garagnin je održao prigodan govor, veličajući Napoleona i francusku vlast, na što je Giorgi poklonički potvrdio vjernost Dubrovčana Napoleonu. Novoizabrana je Općinska uprava 12. travnja izdala oglas kojim obavještuje građane o početku svoga djelovanja.

Među prve zadaće općinske uprave spadalo je organiziranje dočeka generala Marmonta u Dubrovniku. Naime, usporedo s jačanjem francuske vlasti rasla je Marmontova karizma i utjecaj. On je još 1. ožujka od Napoleona dobio titulu Dubrovačkog vojvode (Duc de Raguse), pa je, ispitujući mogućnosti gradnje puta preko doline Neretve, 20. svibnja stigao u Dubrovnik. Prethodno mu je općinska delegacija krenula ususret, a svečanosti u gradu, o kojima je izvješćivao i Kraglski Dalmatin, potrajale su dva dana. Da bi se odužio za veličanstven doček, Marmont je 24. svibnja pozvao na svečani ples preko 300 uzvanika. Općina je zaključila proslavu njegovog dolaska 30. lipnja literarnom akademijom koju su priredili Piaristi.⁷⁸

Uz Općinsku upravu, Marmont je za svog boravka, 26. svibnja imenovao i Općinsko vijeće (Consiglio comunale) od 12 članova: Baldo Gozze, Niko Pozza Sorgo, Ivo Maškarić, Vlaho Menze, Nikola Giorgi, Kristo Lupi, Stjepan Chersa, Jakov Betondi, Ivan Vlajki, Ivo Pasarević, Vlaho Kaboga i Dživo Gozze, a u lipnju im je priključen Sabov sin, Miho Giorgi.⁷⁹ I ovoga se

74 Criminalia 24, f. 85, 85', 86.

75 A.G. 1808. br. 6, F.III, 131.

76 A.G. 1808. br. 17, F. XII, 1. Antun Sorgo (1775.-1841), bivši dubrovački izaslanik u Parizu. Njegovo imenovanje dokazuje povjerenje koje su u njega imali Francuzi i baca još jednu sjenu na iskrenost njegovog prethodnog zanimanja u korist Republike. Sabo Giorgi (1745.-1821.) posljednji knez iz doba Republike, među prvim se plemićima priklonio Francuzima. Obnašao je za čitavo vrijeme francuske uprave dužnost općinskog načelnika.

77 A.G. 1808. br. 17, F.XII, 21; F.XII, 23.

78 Kraglski Dalmatin, 1808. br. 16 i br. 24, A.G. 1808., br. 1, F.I. 148, 149.

79 A.G. 1808. br. 17, F.XII, 22.

puta Marmont odlučio na mješoviti izbor od po šest uglednih plemića i francuzima sklonih bogatih građana. Zadaća Vijeća je bila da razmatra izdatke i daje prijedloge za unapređenje javnih djelatnosti. Sve troškove kao i potvrdu budžeta, koji je u početku iznosio 8000 dukata, određivao je i kontrolirao sam Garagnin. On je 5. travnja izdao uputu za rad općinske uprave koju možemo smatrati općinskim statutom.⁸⁰ Prvi dio (članci 1-9) obuhvaća opće odredbe, a drugi (članci 10-39) regulira prava i obveze općinske uprave. Uprava je bila zadužena za sve administrativne poslove te je predstavljala vlast na području Grada, Pila i Ploča u skladu s postojećim zakonima. Cjelokupna uprava i svi službenici bili su izravno podvrgnuti i ovisni o Garagninu, kome su podnosili redovita izvješća o svom radu. Dužnost općine bila je da prenosi i provodi uredbe viših vlasti, brine za javne poslove, surađuje sa sudovima, brine za opskrbu, socijalna pitanja i javno ćudoređe. U nadležnost općinske uprave spadali su i inspekcijski poslovi, praćenje rada svih bratovština i udruženja, poslovi oko smještaja vojske i komore itd. Marmont je 31. svibnja, prilikom dopunskog uređenja središnje uprave, izdao i dekret o operativnom ustroju općinske uprave. Tim ukazom razrađene su ovlasti općinske uprave, koja je povjerena načelniku, a potom su izabrani i općinski službenici. Uz tajnika Brankovića to su bila dva redarstvenika, službenik za smještaj vojske i jedan užigač uličnih svjetiljki. Sjedište općinske uprave bilo je u prizemlju Kneževog dvora. Garagninove upute za rad općine sastavljene su prema općem centralističkom obrascu koji je važio za sve općine pod francuskom upravom. Cjelokupna djelatnost općine, koja je imala minimalnu autonomiju, ovisila je o Garagninu kao namjesniku središnje uprave.⁸¹ Općinskoj je upravi najviše brige zadavala obveza smještaja franuskih vojnika. Uprava je, naime, morala rješavati sporove između stanodavaca, tj. vlasnika kuća i francuskih časnika koji su kod njih bili smješteni. Među njima je često dolazilo do sukoba, a bilo je i otpora toj vrsti "ugošćavanja".⁸² Za tu svrhu Općina je izradila raspored stambenog prostora po kojemu je 337 kuća svrstano u 6 kategorija, a časnici su u njih raspoređivani prema rangu. Javili su se i mnogi problemi u svezi smještaja i prehrane vojske, osiguranja skladišta, vojne klaonice itd. Uprava se morala baviti i komunalnim problemima, gradskom čistoćom, regulacijom kanalizacije, korištenjem javnih površina i tržnica itd.⁸³ Jedna od važnijih zadaća Općine u trenutnoj oskudici bila je briga za opskrbu grada, prije svega žitom i uljem, pri čemu je često tražena pomoć od vojnih vlasti. Garagnin je dopustio slobodno pečenje i prodaju kruha, te je odredio cijene za tri vrste koje su se prodavale. Propisane su i cijene drugih osnovnih namirnica kako bi se spriječilo zelenaštvo i šverc. U Garagninovim uputama posebno je istaknuta uloga Općine u praćenju i kontroli rada bratovština.⁸⁴ Pošto su to bile jedine društvene ustanove koje su preživjele pad Republike, općinska uprava je redovito izvršavala ovu policijsku ulogu. Relativno opsežna građa Općine iz toga doba svjedoči i o nizu uredskih i notarskih poslova koji su joj bili povjereni. Općina šalje dopise i izvješća središnjoj upravi, izdaje potvrde građanima, evidentira broj rođenih, umrlih i vjenčanih te tiska razne oglase i naredbe. Prilikom prigodnih svečanosti u čast Napoleona ili Marmonta općinska je uprava organizirala proslave, plesove, ukrašavanje i iluminaciju grada.⁸⁵ Za tako zamašne djelatnosti predviđeni je fond od 8000 dukata bio ne-

80 Criminalia, 24, f. 27-34'. Istrizione per L'Amministrazione Comunale della Citta di Ragusa e Borgo.

81 O počecima rada Općine detaljno je pisao Z. Šundrica, O osnivanju i radu Dubrovačke općine, Dubrovnik 2, 1965., str. 52.-70, i Dokumenti o osnivanju Dubrovačke općine, Arhivski vjesnik 9, 1966., str. 111 - 127.

82 Z. Šundrica, nav. dj., str. 63.

83 Isto, str. 64, 65.

84 Isto, str. 60,61.

dostatan, pa je od Garagnina zatraženo odobrenje za izvanredne troškove. Sredstva su priskrbljena iz fonda prodanih lokrumskih dobara i od prihoda koje je općina ubirala od seljaka na Pelješcu i Primorju.⁸⁶

Nova se uprava na obje razine susretala s nizom financijskih i organizacijskih problema. Najteže je bilo izmijeniti norme i običaje u radu javnih djelatnosti. Prijelaz iz komunalnog u općinski sustav vlasti bio je usporan zbog bitnih razlika između starog aristokratskog društva i građanskih zasada koje su Francuzi nastojali uvesti. Zbog slabo razvijene građanske svijesti, Marmont i Garagnin su se odlučili za kombinirani sustav institucija uprave i sudstva, u kojima su razmjerno postavljeni plemići i građani, a glavni uvjet je bila odanost francuskom režimu i pristajanje uz građanska načela.

U idućem razdoblju nastavljeno je učvršćivanje nove uprave u sferi gospodarstva. I u tom su smislu sve važne odluke donošene Marmontovim ili Garagninovim dekretima. Proizvodnja soli, kao najvažnija preostala gospodarska grana, uređena je Garagninovim naredbama o proizvodnji i prodaji soli, te o režimu rada solane u Stonu.⁸⁷ Ovim uredbama, svi poslovi vezani za proizvodnju, skladištenje i prodaja soli stavljeni su, kao državni monopol i važan izvor prihoda, pod izravnu kontrolu središnje uprave. Za financiranje gradnje ceste, čija je trasa prolazila kroz dubrovačko područje, Marmont je 22. lipnja naredio osnivanje posebne blagajne pri središnjoj upravi. Radi stabilizacije gospodarskog života i trgovine, te zbog povećanih državnih rashoda ustrojena je 23. lipnja carinska služba. Umjesto prijašnjih magistrata iz redova plemstva, Garagnin je imenovao Ivana Luku Dropca za direktora, Petra Čingriju za inspektora te Josipa Vodopića za carinika. Njima su bili podložni prijašnji carinski službenici na dubrovačkom i bokokotorskom području, kao i poseban inspektor za unutarnju vinsku trgovinu. Carinska služba je radila prema već utvrđenim Marmontovim tarifama.⁸⁸

Ujednačavanje monetarnih vrijednosti u dubrovačkoj blagajni s onima na području Dalmacije i Italije, a na osnovu vrijednosti dubrovačkog dukata, izvršeno je 30. lipnja. Na temelju toga je tajnik Tromba 1. srpnja izložio stanje blagajne središnje uprave. U općoj blagajni bilo je 24371 dukata, u blagajni Opera Pia 43691, u blagajni katedrale 1389, u blagajni za ceste 11416, u žitnoj blagajni 7214 te u carinskoj blagajni 1493 dukata.⁸⁹ Sredstvima iz ovih blagajni financirale su se sve javne djelatnosti. Marmontovim uredbama je Komisija javne dobrotvornosti preuzela vođenje financija nad bolnicom i nahodištem. Za to su bili posebno ovlašteni članovi komisije Baldo Gozze i Nikola Pozza, a Jakov Bettondi je imenovan blagajnikom dobrotvornih zaklada koje su predstavljale trajan izvor prihoda bolnice. Osim toga, Marmont je izdao naredbu da se iz onoga dijela blagajne Opera Pia, koji je bio namijenjen otkupu robova, izdvoji 4000 dukata za Komisiju javne dobrotvornosti, koja ih je trebala utrošiti za opremu bolnice. Istodobno je izdat i pravilnik o radu bolnice u kojoj se moglo liječiti 40 bolesnika. Pravilnikom se detaljno i na suvremen način određuju svi tehnički i medicinski aspekti rada bolnice, od opreme, prijema i prehrane bolesnika do osoblja, uprave i režima posjeta.⁹⁰

85 A.G. 1808. br. 1; F.I, 147, 149.

86 Z. Šundrica, nav. dj., str. 70.

87 A.G. 1808. br. 10; F.IV, 309, 310, 311.

88 A.G. 1808. br. 10; F.IV, 357, 304, Tarifa Generale della Dogana da essere indistintamente esatta per tutto lo Stato di Ragusa. Za većinu živežnih namirnica te za luksuznu i kolonijalnu robu određene su različite uvozne, izvozne i tranzitne carine u vrijednosti postotka robe ili u dubrovačkim duktovima a uređena je i unutarnja trgovina. Carinski prekršaji su se kažnjavali prema posebnom Marmontovom dekretu od 29 članaka, Criminalia, 24, fol. 74' - 76.

89 A.G. 1808. br. 10; F.IV, 372,373.

Ostatak od 4000 dukata iz fonda za otkup robova Marmont je namijenio obnovi dubrovačkog školstva. Naime, on je tijekom svoga boravka u Dubrovniku održavao srdačne odnose s dubrovačkim intelektualcima, a već je prije pokazivao interes za hrvatski jezik.⁹¹ Pošto je nastava u dubrovačkom Kolegiju, koju su vodili Pijaristi, bila prekinuta, Marmont je još u svibnju na poticaj braće Appendini prihvatio patronat nad osnivanjem novog Liceja s konviktom za učenike s dubrovačkog i bokokotorskog područja. Zgrada bivšeg Kolegija je pretvorena u vojnu bolnicu, a inventar učionica je privremeno bio smješten u Sponzu. S odobrenim sredstvima započeto je preuređivanje samostana sv. Katarine u kojem je trebao biti otvoren licej po francuskom uzoru. Bilo je predviđeno da se licej financira prihodima sekulariziranih samostanskih dobara sv. Marije i sv. Klare na Šipanu, u Zatonu, Petrovom Selu i Konavlima, te dijelom benediktinskih dobara na Mljetu, o čemu je Marmont izdao naredbu isti dan. Nešto prije toga F. M. Appendini je zbog svoje požrtvovne pedagoške djelatnosti bio nagrađen od Marmonta s 400 pjastru.⁹² Pravilnik o radu liceja Marmont je odobrio 6. srpnja. Inspektorom liceja je imenovan glasoviti Brnja Zamagna, a rektorom F. M. Appendini. Za razliku od zadarskog, koji je po Dandolovoj zamisli više sličio na talijanske škole, u dubrovačkom se liceju učio i hrvatski jezik. Svojim pismom Appendiniju i Zamagni od 20. prosinca, Marmont je odobrio početak rada liceja, koji je prve dane primio već 2. prosinca. Uz licej je otvoren i konvikt s 10 besplatnih mjesta za siromašne učenike, dok su se ostala mjesta plaćala po 800 dukata.⁹³ Rad liceja bio je u potpunosti pod državnom kontrolom, te su i na tom planu, u razdoblju Ilirskih Pokrajina, uslijedile neke promjene.

Kao glavni predstavnik francuske vlasti, Marmont se u međuvremenu bavio i drugim kulturnim djelatnostima. On je odigrao ključnu ulogu u izdavanju Appendinijevog djela *Gramatica della lingua Illirica*, a zamah u proučavanju i afirmaciji hrvatskoga jezika potvrđuje i Marmontova potpora izdavanju trećeg sveska velikog trojezičnog rječnika Joakima Stullija. Da bi Stulliju osigurao nesmetan rad, Marmont mu je još 13. svibnja odobrio 100 dukata nagrade i 300 dukata godišnje mirovine.⁹⁴ Kao ljubitelj teatra, Marmont je dao "o svom trošku" preurediti dvornicu Velikog vijeća u kazalište, u kojem su redovito gostovale družine iz Zadra s besplatnim predstavama za vojsku i građane.⁹⁵

S nadom u povratak, dubrovački je vojvoda napustio Grad krenuvši u srpnju 1808. za Zadar, odakle se uskoro, zbog novih ratnih prilika, pridružio Napoleonu u Erfurtu. Neposredno pred odlazak, proveo je u Dubrovniku još jednu kontribuciju u iznosu od 57000 franaka, koje su priložili 26 plemića, 63 građana, 4 svećenika i 27 Židova. Ovi vjerovnici su tijekom 1811. i 1812. bezuspješno pokušavali naplatiti svoja potraživanja.⁹⁶ Marmontova odsutnost, međutim, nije umanjila njegov utjecaj jer je on i dalje putem prepiske s Garagninom vršio snažan utjecaj na sva zbivanja u Gradu.⁹⁷ Upravo je u odsutnosti Marmont donio još

90 A.G. 1808. br. 5; F.II, 102, 104, 105, 106.

91 Frano Baras, Maršal Marmont i hrvatski jezik, *Radovi Pedagoške akademije* 2, Split, 1977., *passim*.

92 O osnivanju Liceja, A.G. 1808. br. 5, F.II, 99, 100, 103, 104.

93 A.G. 1808. br. 5, F.II, 155, 107, 114; A.G. 1809. br. 25, F.IV, 3. O organizaciji nastave i razlikama u odnosu na zadarski licej, Vicko Adamović, *Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije II*, Zagreb, 1892., str. 17 -28, Tullio Erber, *Storia della Dalmazia*, Zadar, 1892., str. 145.

94 A.G. 1808. br. 6, F. III, 78.

95 A.G. 1809. br. 39, F. XVI, 85.

96 L. Vojnović, n. d., str. 109.

nekoliko važnih odluka kojima je u potpunosti završen ustroj francuske uprave u Dubrovniku. Dekretom od 20. listopada 1808., koji je stupio na snagu 1. siječnja 1809., Marmont je konačno i teritorijalno ustrojio rad mirovnih sudova. To je bilo osobito važno, jer se najveći broj sudskih sporova i rješavao na toj instanci. Izvršena je podjela na tri sudbena područja, Cavtat, Dubrovnik i Ston, s približno jednakim brojem stanovnika. Za mirovnog suca u Cavtatu, s jurisdikcijom na području Konavala, imenovan je Nikola Facenda, dotadašnji delegat na Lopudu. Za područje Pelješca i Mljeta u Stonu je, umjesto Boža Sarake, postavljen Frano Ljepopilli, dotadašnji službenik središnje uprave. Mirovni sudac u Dubrovniku Miho Giorgi ostao je na dužnosti, s jurisdikcijom na području Grada - od Župe do Trstenog.⁹⁸ Davno izraženoj molbi sudaca Tribunala Marmont je udovoljio 17. veljače, imenujući bivšeg voditelja pravničke škole Luigija Cosintija petim sucem.⁹⁹

Lastovo je zbog specifičnih okolnosti i udaljenosti izdvojeno iz ovog sudbenog i upravnog sustava, te ga je Marmont dekretom od 7. siječnja 1809. podvrgao posebnom guverneru Vlahu M. Kabogi.¹⁰⁰ Glavni Kabogin zadatak bila je obrana otoka od engleskih gusara, zbog čega mu je povjereno zapovjedništvo nad otočkom Narodnom stražom. Prethodno je Kaboga nekoliko puta s lokalnim stanovništvom uspio odbiti napade Engleza. Engleska blokada u Pelješko-korčulanskom kanalu bila je toliko čvrsta da je potpuno onemogućila plovidbu na dulje relacije. Trgovina se svela na najnužniju nabavu žita za potrebe grada te na razmjenu i prodaju soli u unutrašnjosti. Kolika je bila engleska opasnost vidi se i po Marmontovoj prijetnji smrtnom kaznom svim Lastovcima koji budu s njima u vezi ili im pruže pomoć.¹⁰¹

U travnju 1809. izbio je novi austro-francuski rat. Marmont je s dalmatinskim trupama krenuo iz Zadra, potiskujući austrijsku vojsku preko Like i Kranjske. On iz Ostrovice 23. travnja šalje proglas Dubrovčanima, pozivajući ih da se pridruže nepobjedivoj Napoleonovoj vojsci.¹⁰² Kao i u čitavoj Dalmaciji, u Dubrovniku je ostao mali broj francuskih vojnika. Grad je krajem ljeta 1809. napustio i general Clauzel, ostavivši na dubrovačkom području samo po jednu nekompletnu dalmatinsku i francusku bojnu pod zapovjedništvom generala Deviaua.¹⁰³ Prije svog odlaska, Clauzel je uočio slabosti francuske obrane na dubrovačkom području, posebice zbog stalnih engleskih pomorskih akcija, pa je još 13. veljače izdao naredbu o ustroju dubrovačke Narodne straže.¹⁰⁴ Mobilizacijskoj obvezi u ovu postrojbu bili su podložni svi sposobni muškarci od 18 do 50 godina u Gradu i predgrađima. Clauzelovom naredbom bila je predviđena plaća za stanoviti broj časnika i dočasnika, pa su za ta mjesta uslijedile mnogobrojne zamolbe građana i plemića, što je očit pokazatelj lošeg materijalnog stanja vlastele u to doba. Pripadnici Narodne straže, kao pomoćne francuske postrojbe, trebali su održavati dnevnu i noćnu stražu u gradu, te ophodnju po okolici. Za zapovjednika triju gradskih satnija

97 U pismu Garagninu od 18. rujna 1808. Marmont izražava svoje zadovoljstvo Garagninovim radom i ustrojem uprave na dubrovačkom području. A.G. 1808. br. 4; F. I. 849.

98 A.G. 1809. br. 33; F. XII, 1, F. XII, 2.

99 A.G. 1809. br. 33; F. XII, 34.

100 A.G. 1809. br. 39; F. XVI, 1.; Usp. Josip Lučić, Prilike na Lastovu početkom 1808. (Izveštaj lastovskog kneza Vlahu Marina Kaboge), Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik 1992., str. 117-125.

101 A.G. 1809. br. 39; F. XVI, 2.

102 A.G. 1809. br. 40; F. XVI, 308.

103 A. Marmont, nav. dj., str. 129.

104 A.G. 1809. br. 41; F. XVII, 1.

imenovan je Lukša N. Pozze, a slične postrojbe su formirane na Pelješcu i u Konavlima. Na Lastovu je osnovana lučka straža, koja je pratila kretanje engleskih brodova. Zapovjednik svih postrojbi Narodne straže na dubrovačkom području bio je francuski major Doderlein, a sve njene aktivnosti bile su podvrgnute vojnoj vlasti, iako su izvješća stizala i Garagninu.¹⁰⁵

U Dalmaciji su prilike bile slične onima iz 1797. Antifrancusko raspoloženje bilo je na vrhuncu, pa su se malobrojne francuske čete našle u bezizlaznoj situaciji pred mnoštvom domaćih nezadovoljnika koji su očekivali austrijsku intervenciju. To se i dogodilo u srpnju 1809., kada je uslijedio napad generala Kneževića. Tom su se napadu priključili pobunjenici, pa su predstavnici francuske vlasti abdicirali u većem dijelu Dalmacije, zadržavši vlast samo u Zadru i Kninu. No i ovaj put je domaće stanovništvo ostalo iznevjereno od Austrije. Naime, 6. srpnja zbio se veliki austrijski poraz kod Wagrama, a 12. srpnja je sklopljeno primirje u Znojmu na osnovu kojega su generali Maurellian i Knežević u Zadru dogovorili prekid sukoba. Međutim, borbe Francuza s domaćim pobunjenicima su i dalje nastavljene. Zbog odsječenosti od Splita, delegati iz Makarske i Poneretavlja slali su izvješća Garagninu u Dubrovnik. Francuski zapovjednik u Stonu javio je 6. kolovoza o predaji Klisa i o povlačenju Francuza preko Omiša i Makarske prema Dubrovniku, gdje je dio tih vojnika kasnije i stigao.¹⁰⁶ Delegat iz Makarske javio je 21. rujna Garagninu da je taj grad ostojilo 800 pobunjenika te da treba očekivati njihovo napredovanje. Pljačkaške skupine prešle su i na turski teritorij u Hercegovini, o čemu su Clauzela izvijestili stolački kapetan i hutovski aga. Bojeći se sukoba, Clauzel je više puta slao Dubrovčanina Ivana Luku Zuzzerija u Zadar sa zahtjevom za pomoć. Pošto je grad bio odsječen, Francuzi su molili pomoć i od mostarskog janjičarskog age.¹⁰⁷ Da nije potpisano primirje, sukobi bi zacijelo zahvatili i dubrovačko područje na koje se povukao veći broj francuskih vojnika iz Dalmacije.

Zbog rata je Dubrovnik morao napustiti i austrijski izaslanik Timoni. Posljednja njegova izvješća odnose se na zaoštrenu situaciju u Boki, posebno u Paštrovićima. On bilježi nezadovoljstvo seljaka i opći pad popularnosti Francuza kod građana, te predviđa da bi pobjedom u ratu Austrija mogla lako nametnuti svoju vlast Dubrovniku.¹⁰⁸ Međutim, ratna zbivanja su se odvijala drugačije, a Austrija se Schönbrunškim mirom, 14. listopada, morala odreći velikog dijela kopnenih površina, pa čak i izlaza na Jadransko more.

Tijekom rata 1809. u Dubrovniku nije bilo nikakvih nemira ni pokušaja nasilnog svrgavanja francuske vlasti. Život u gradu protjecao je mirno, uz redovite proslave francuskih pobjeda po Europi. Uočljivo je samo pojačano djelovanje Narodne straže i uznemirenost Francuza u Stonu. Nastava u liceju se redovito održavala pa su organizirane i literarne akademije u čast Marmonta i Deviaua. Pobjeda kod Wagrama i Marmontovo maršalsko proknačenje proslavljeni su velikom svečanošću 17. srpnja, a 27. listopada izdao je Garagnin proglas o austrijskoj kapitulaciji i potpisivanju mira u Schönbrunu, što je obilježeno topovskom kanonadom, glazbom i vatrometom te svečanom misom koju je predvodio nadbiskup Bani.¹⁰⁹ U ovom razdoblju bilježimo tek jednu diplomatsku akciju vlastele, koja je bila svjesna da ni oslabjelog protivnika ne može sama savladati. David, francuski konzul u Travniku, bio je iz-

105 A.G. 1809. br. 41; F. XVII, 24, 26, 54. U gradskoj postrojbi Narodne straže bilo je popisano 727 muškaraca.

106 A.G. 1809. br. 40; F. XVI, 308.

107 A.G. 1809. br. 40; F. XVI, 386; R.O. 158, Ostavština Bizzaro, br. 4, sv. 2.

108 H.T. Bjelovučić, nav. dj., str. 176, 177.

109 A.G. 1809. br. 39; F. XVI, 200; A.G. 1809. br. 40; F. XVI, 393.

vješćen od turskog vezira da su ga pohodili dubrovački plemići s molbom da ih mostarski ajan, s kojim su bili u dosluhu, oslobodi od Francuza. On je po njihovom planu trebao podići 5000 vojnika s izlikom da ide na Crnu Goru, a zapravo bi napao malobrojnu francusku posadu u Dubrovniku i vratio grad pod otomanski suverenitet.¹¹⁰ Vezir je trebao zažmiriti i odobriti ovu akciju ajana, no on je, zbog odanosti Francuzima ili zbog prazne dubrovačke blagajne, spriječio svoga podložnika i čitav plan odao Davidu. Bez obzira na neuspjeh, ovaj nam pokušaj govori da je već 1809. dio vlastele spremno očekivao francuski slom, sanjajući o ponovnoj uspostavi Republike.

Upravni i sudbeni ustroj organiziran na dubrovačkom području 1808./1809. zadržao se, uz neke personalne izmjene, tijekom čitavog razdoblja francuske vlasti. Neznatne promjene u upravi u svezi osnivanja nekih novih službi, te teritorijalna reorganizacija šireg područja, nastupaju poslije osnivanja Ilirskih Pokrajina, dok o bitnim sudbenim reformama možemo govoriti tek pred sam kraj francuske vlasti 1813. U tom drugom razdoblju znatno više se osjećala vlast dubrovačkog civilnog upravitelja na području Boke Kotorske i Korčule, no o tome će biti riječi drugom prilikom. Imajući u vidu ukupni državni ustroj prvog razdoblja, uočavamo da se u Dubrovniku po prvi put javljaju začeci trihotomije vlasti. Ustvari, to su bili tek formalni pokušaji da se izvrši podjela na upravnu, sudbenu i izvršnu vlast, a u praksi su sve odluke, u krajnjoj instanci, mogli donositi Garagnin, Marmont ili, najčešće, francuski vojni zapovjednici. Dapače, poseban francuski časnik (Commisario di guera) bio je zadužen za odnose s civilnim vlastima.

Mjere građanskog zakonodavstva koje su provedene u prve dvije godine francuske vlasti skromne su, ali obzirom na okolnosti ipak bitne. Izvršena je opća građanska i vjerska emancipacija, koja se prvenstveno odnosila na židovsku zajednicu koja je brojila oko 220 članova. Iako su pad Republike doživljavali kao svojevršno izjednačavanje, Židovi su 22. lipnja uputili Marmontu memorijal kojim i formalno od njega traže priznanje svih građanskih prava.¹¹¹ Već 23. lipnja Marmont donosi odluku da se pred sudbenim vlastima izjednačavaju ne samo Židovi, nego i sve druge socijalne i vjerske skupine koje nisu imale jednaka prava u doba Republike.¹¹² Uvedeno je i pravo sklapanja civilnog braka, a iz zdravstvenih razloga je zabranjena praksa ukopavanja u crkvama. Najtemeljitije od svega je provedena sekularizacija mnogobrojnih samostanskih dobara.¹¹³

Prvih godina francuske vlasti Grad je bio u teškom stanju i bez osnove za unutarnji gospodarski razvoj. Stanovništvo je zbog velike neimaštine bilo prisiljeno primati financijsku pomoć od Francuza, a u usmenoj predaji ostala je priča o njihovoj rastrošnosti i galantnom odnosu prema nižim slojevima.¹¹⁴ Zbog uništenog pomorstva i nemogućnosti trgovine, te zbog golemih državnih gubitaka za vrijeme dvogodišnje okupacije, mnogi su građani i vlastela materijalno propali, a sve politički aktivne dijelove društva zahvatila je rezignacija. Elan i

110 Mihailo Gavrilović, Ispisi iz pariskih arhiva, S.K.A. Zbornik za istoriju i književnost, Beograd, 1904., str. 458, 459.

111 A.G. 1808. br. 2; F. I, 511, F. I, 514; Criminalia 24, f. 70.

112 A.G. 1808. br. 2; F. I, 514.

113 Među dokumentima francuske uprave ne postoje naredbe kojima se izrijekom naređuje oduzimanje crkvenih dobara, ali je iz spisa dotične komisije razvidno da se prihodi crkvenih dobara koriste u državne svrhe. Tako su u počecima francuske uprave, gotovo bez traga u službenim dokumentima, prestajale djelovati niz više stoljeća starih ženskih samostanskih zajednica.

114 A.G. 1809. br. 25; F. IV, passim, usp. Josip Bersa, Dubrovačke slike i prilike, Zagreb 1941.,

odlučnost, postignuti neposredno poslije ukinuća, bili su posljednji trzaji stare aristokracije koja se u okupacijskim uvjetima potpuno pasivizirala. U društvenim gibanjima nastavio se otprije započet proces. Neki članovi vlastele, a poglavito građani željni vlasti, stupili su u francusku administraciju da bi sinekurama osigurali materijalni status. Oni su lojalno prihvatili francusku vlast i prešutno prešli preko ukidanja Republike. Većina ih je od prije pripadala frankofilskom krugu iz kojega su regrutirani i članovi novoosnovane masonske lože pod okriljem Grand Orient de France.¹¹⁵ Osim toga, vlastela je s dijelom građanstva predstavljala jedini obrazovani sloj na koji su se Francuzi mogli osloniti u smislu kontinuiteta vlasti. Među austrofilskim plemstvom i dalje je postojala nada da će promjenom konstelacije političkih snaga, a poglavito utjecajem Austrije, makar u ograničenom obliku oživjeti suverenitet Republike. Austrijski konzul Timoni navodi u svojim izvješćima s početka 1809. da kod dubrovačkog puka, zbog zaštite od Crnogoraca i Rusa, još uvijek prevladava frankofilsko raspoloženje, ali da to nije uvjetovano nekom političkom sviješću, već oportunistom, u skladu s trenutačnim odnosima moći.¹¹⁶

Ustrojem francuske uprave, poslije dvogodišnje okupacije, politički aktivna vlastela i građani prepustili su se događajima koji su uslijedili. Ideja samostalne aristokratske republike nije se mogla održati, a druga državotvorna osnova nije se formirala, što je rezultiralo i kasnijim neuspjehom ustanka godine 1813./14.

115 France Kidrič, Framasunske lože hrvaških zemlj Napoleonove Ilirije, Rad JAZU 206, Zagreb 1915., str. 36. Gotovo svi članovi lože obnašali su visoke upravne i sudbene dužnosti za vrijeme francuske vlasti. Obzirom da ih kasnije nalazimo među imenima u austrijskom birokratskom stroju, ne možemo vjerovati da su bili vođeni jakim ideološkim razlozima.

116 H.T. Bjelovučić, nav. dj., str. 176.

Stjepan Ćosić

THE FALL OF THE DUBROVNIK REPUBLIC
AND THE ORGANIZATION OF THE FRENCH ADMINISTRATION
IN DUBROVNIK IN 1808 AND 1809

Summary

The new French administration in Dubrovnik was conceived by general Marmont and the Dubrovnik administrator I.L. Garagnin from Trogir. It financed itself solely from the remaining Ragusan government funds. Thus the Dubrovnik territory was formally recognized as part of Italian Kingdom, but in practise Garagnin was subordinated to the French military authorities due to existing hostilities.

In the period of Illyrian Provinces 1809-1813 significant changes took place. At first, the French exploited the former territorial organization relying on the Franchcophil nobility and commoners. Its constitution comprised the central administration with subordinate local committees (Intendenza), municipal administration (Comunale) dealing with functions entrusted to it and partially supplying the French troops with provisions. The magistrates' courts were established in Cavtat and Ston, whereas in Dubrovnik itself, court of original jurisdiction (Tribunal) as well as the appellate court were founded. The court assembled in three court-rooms for civil, criminal and commercial law suits.